

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT STATİSTİKA KOMİTƏSİ**

STATİSTİK BİZNES-PROSESİN ÜMUMİ MODELİ

(Azərbaycan versiyası, dördüncü redaksiya)

Bakı – 2017

Azərbaycan Respublikası Dövlət
Statistika Komitəsinin 2017-ci il
30 avqust tarixli 04/07s nömrəli
sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

STATİSTİK BİZNES-PROSESİN ÜMUMİ MODELİ

(Azərbaycan versiyası, dördüncü redaksiya)

Giriş

Rəsmi statistikanın əsas məqsədlərindən biri statistik məhsulun istehsal edilməsinə çəkilən xərclərin azaldılması və məlumatların keyfiyyətinin artırılmasıdır. Bunun üçün fəaliyyətlərin standartlaşdırılması, istehsal mexanizminin vahid istiqamətdə formalaşdırılması, habelə idarəetmədə xətlərin minimuma endirilməsi üçün həyata keçirilən işlərin nizamlanması tələb olunur. Bu baxımdan Statistik Biznes-Prosesin Ümumi Modeli (SBPÜM) rəsmi statistikanın istehsalına dair tələb olunan proseslərin müəyyən edilməsi və izahı üçün çevik vasitə kimi qəbul oluna bilər.

SBPÜM-in rəsmi statistika sistemində tətbiqinin əsas məqsədi razılaşdırılmış standart terminologiya ilə statistik məlumatlar sisteminin və proseslərin inkişafı ilə bağlı bazanın təmin edilməsidir. Beynəlxalq statistika sistemində statistika proseslərinin idarə olunmasında standart modellərdən biri hesab olunan SBPÜM-in 4-cü versiyası 2009-cu ilin aprel ayında BMT AİK, Avrostat və İƏİT tərəfindən birgə hazırlanmışdır və geniş istifadə olunması nəzərə alınaraq, 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən bu standart modelin əsasında “Statistik Biznes-Prosesin Ümumi Modeli” (Azərbaycan versiyası, birinci redaksiya)” hazırlanmış və Komitənin 2012-ci il 04 sentyabr tarixli 66/07 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. SBPÜM-in birinci redaksiyası 9 mərhələ və 47 altprosesdən ibarət olmuşdur. 2013-cü ildə SBPÜM-in milli versiyası təkmilləşdirilmiş və 158 subaltproses əlavə edilərək Komitənin 2013-cü il 12 aprel tarixli 30/07 nömrəli sərəncamı ilə Azərbaycan versiyasının ikinci redaksiyası təsdiq edilmişdir.

Beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən “Statistik Biznes-Prosesin Ümumi Modeli”nin 4-cü versiyasına yenidən baxılmış və 2013-cü ildə təkmilləşdirilərək SBPÜM-in 5-ci versiyası hazırlanmışdır. Milli və beynəlxalq səviyyədə rəsmi statistika istehsalçılarına statistikanın bütün fəaliyyətlərində SBPÜM-in 5-ci versiyasının tətbiqinin tövsiyə edildiyi nəzərə alınaraq, 2015-ci ildə SBPÜM-in milli versiyası bir daha təkmilləşdirilmiş, mərhələlərin sayı 8-ə, altproseslərin sayı 44-ə, subaltproseslərin sayı 144-ə endirilməklə Komitənin 2015-ci il 12 oktyabr tarixli 14/07s nömrəli sərəncamı ilə Azərbaycan versiyasının üçüncü redaksiyası təsdiq edilmişdir.

Dövlət Statistika Komitəsində bu modeldən istifadə olunmaqla statistika fəaliyyətinin bütün mərhələlərinin standartlaşdırılması müvafiq qərarlarda öz əksini tapmışdır. Model imkan verir ki, statistika məhsulunun xüsusiyyətindən asılı olaraq, fəaliyyət insan resursları ilə əlaqələndirilsin və sistem müəyyən olunmuş texnoloji marşrut əsasında həyata keçirilsin. Məsələn, istehlak qiymətləri indeksinin istehsalı üçün nəzərdə tutulmuş fəaliyyətlər, o cümlədən göstəriciyə olan tələbatların müəyyənləşdirilməsi, layihələndirmə, istehsal sisteminin yaradılması, məlumatların toplanması, məlumatların işlənməsi, məlumatların təhlili, məlumatların yayılması və qiymətləndirmə prosesi həyata keçirilsin. Bütün bu fəaliyyətlərin nizamlı şəkildə aparılması nəticə etibarilə məlumatların və prosesin keyfiyyətinin artırılmasına xidmət edir.

SBPÜM-də nəzərdə tutulmuş mərhələlər ümumi çərçivəni müəyyənləşdirir. Yəni, onun mərhələlərinin və altproseslərinin bütün məhsullar üçün eyni olmaması mümkündür. Həmçinin, hər hansı məhsul üçün xarakterik olan mərhələlər digər məhsul və ya fəaliyyət üçün uyğun olmaya bilər. Burada əsas məsələ, qəbul olunmuş model üzrə fəaliyyətin təşkilidir.

“Milli statistika sisteminin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılmasında Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinə dəstək” layihəsi çərçivəsində “Statistik keyfiyyətin idarə olunması” komponenti üzrə Azərbaycan, Bolqarıstan, Almaniya və Sloveniya statistika sisteminin mütəxəssisləri ilə aparılmış əməkdaşlığın nəticəsi olaraq 2017-ci ildə SBPÜM-in Azərbaycan versiyasının daha da təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq

standartlara uyğunlaşdırılması başa çatdırılmış və nəşr üçün dördüncü redaksiyası hazırlanmışdır.

Beləliklə, cari model DSK-nın statistik məhsulların istehsalı sahəsində fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün standartları əhatə etməklə 8 mərhələ, 44 altproses və 108 subaltprosesdən ibarətdir.

Ümumiyyətlə SBPÜM-in beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş və hazırda qüvvədə olan 5-ci versiyası ilə 2009-cu ildə dərc edilmiş 4-cü versiyası arasında olan əsas dəyişiklikləri aşağıdakı kimi təqdim etmək mümkündür:

- SBPÜM-in 5-ci versiyasında 8-ci mərhələ (Arxivləşdirmə) çıxarılmış və ümumi fəaliyyətlərə (Məlumatların və Metaməlumatların idarə olunması) aid edilərək mərhələlərin ümumi sayı 4-cü versiya ilə müqayisədə 9-dan 8-ə endirilmişdir;
- SBPÜM-in 5-ci versiyasında "İstehsal sisteminin yaradılması" mərhələsinə "Yayım komponentlərinin yaradılması və ya yaxşılaşdırılması" yeni altprosesi əlavə edilmişdir;
- SBPÜM-in 5-ci versiyasında 4-cü versiya ilə müqayisədə bəzi altproseslərin adlarında dəyişikliklər və düzəlişlər edilmişdir;
- SBPÜM-in 5-ci versiyasında lazımi altproseslərin izahları aktuallaşdırılmış və genişləndirilmişdir. Qeyri-müşahidə mənbələrinin (inzibati məlumatlar, geniş məlumatlar (big data)) geniş istifadəsini nəzərə alaraq, modeldə istifadə olunmuş terminlər daha az müşahidəyönlü terminlərlə əvəz edilmişdir.

Modelin milli versiyasının strukturu

SBPÜM-in milli versiyası aşağıda qeyd edilmiş səviyyələrdən ibarətdir:

- 0-cı səviyyə - statistik biznes-proses (məs., siyahıyaalınma, başdan-başa müşahidə, seçmə müşahidə, kompilyasiya və s.);
- 1-ci səviyyə - statistik biznes-prosesin 8 mərhələsi;
- 2-ci səviyyə - hər bir mərhələnin altprosesləri;
- 3-cü səviyyə - hər bir altprosesin subaltprosesləri.

Mərhələlər üzrə hər bir altproses müəyyən olunmuş əlamətləri xarakterizə etməlidir:

- prosesin girişi (məhsul üçün fəaliyyətə giriş);
- prosesin çıxışı;
- məqsədlər (dəyərlər);
- sahiblik (prosesi idarə edən);
- metodoloji təlimat (vəsaitlər, sənədləşdirmə);
- imkanlar;
- əks-əlaqə mexanizmləri.

SBPÜM-i tətbiq etməklə statistikada digər fəaliyyətlər də birbaşa və ya dolay yolla proseslərdə iştirak edir və təkmilləşdirilir. Model vasitəsilə ətraflı olaraq statistik proseslərin aşağıdakı istiqamətlərini əhatə etmək olar.

- **Keyfiyyətin idarə edilməsi** – bu prosesə keyfiyyətin qiymətləndirilməsi və nəzarət mexanizmləri aid edilir. Bu statistik biznes-proseslərin qiymətləndirilməsini və əks-əlaqələrin vacibliyini göstərir.
- **Metaməlumatların idarə edilməsi** – metaməlumatlar hər mərhələdə yaradılır və işlənir, buna görə də müvafiq metaməlumatların bütün SBPÜM üzrə məlumatlarla əlaqələndirilməsinin təmin edilməsi üçün metaməlumatların idarə olunması sistemine ciddi tələb vardır. Bura metaməlumatların saxlanması, sahibliyi, keyfiyyəti, arxivləşmə qaydaları, mühafizəsi, çıxarılması və silinməsi aiddir.

- **Məlumatların idarə edilməsi** – bura əsas məlumatların saxlanması, sahibliyi, keyfiyyəti, arxivləşmə qaydaları, mühafizəsi, çıxarılması və silinməsi aiddir.
- **Statistika sisteminin idarə edilməsi** – mürəkkəb proseslərə tətbiq edilən standartların, məsələn, metodologiyaların, konsepsiyaların və təsnifatların inkişaf etdirilməsinə xidmət edir.
- **Statistik proqramın idarə edilməsi** – bütün statistika sahələrində yaranan informasiya sorğularının və məlumat mənbələrinin, həmçinin, mövcud məlumat mənbələrinin dəyişməsinin mütəmadi monitorinqini və yoxlanmasını şərtləndirir. Həmin işlər yeni statistik biznes-proseslərin müəyyən edilməsi və ya mövcud olanın yenidən layihələndirilməsi vaxtı aparıla bilər.
- **Biliklərin idarə edilməsi** – əsasən prosesin sənədləşdirilməsinin dəstəklənməsi və statistik biznes-proseslərin təkrarlanan olmasına imkan yaradır.
- **Məlumatların idarə edilməsi prosesi** – statistik biznes-prosesdə yaradılan məlumatların və məlumatların idarə edilməsi və statistik biznes-prosesin bütün hissələrinin informasiya ilə təmin edilməsini özündə birləşdirir.
- **Təchizatçının idarə edilməsi** – bütün proses üzrə yükün idarə edilməsini, həmçinin əlaqə məlumatlarının qruplaşdırılması və idarə edilməsi kimi mövzuları əhatə edir (reyestrləri saxlayan statistik biznes-proseslərlə sıx əlaqələri mövcuddur).
- **Müştərilərin idarə edilməsi** – bura statistik materialların təşviqini və qeyri-spesifik müştərilərin əks-əlaqələri ilə əlaqədar işləri nəzərdə tutan marketinqin ümumi fəaliyyəti daxildir.

Qeyd olunanlarla yanaşı, SBPÜM aşağıdakı prosesləri də, qismən əhatə edir:

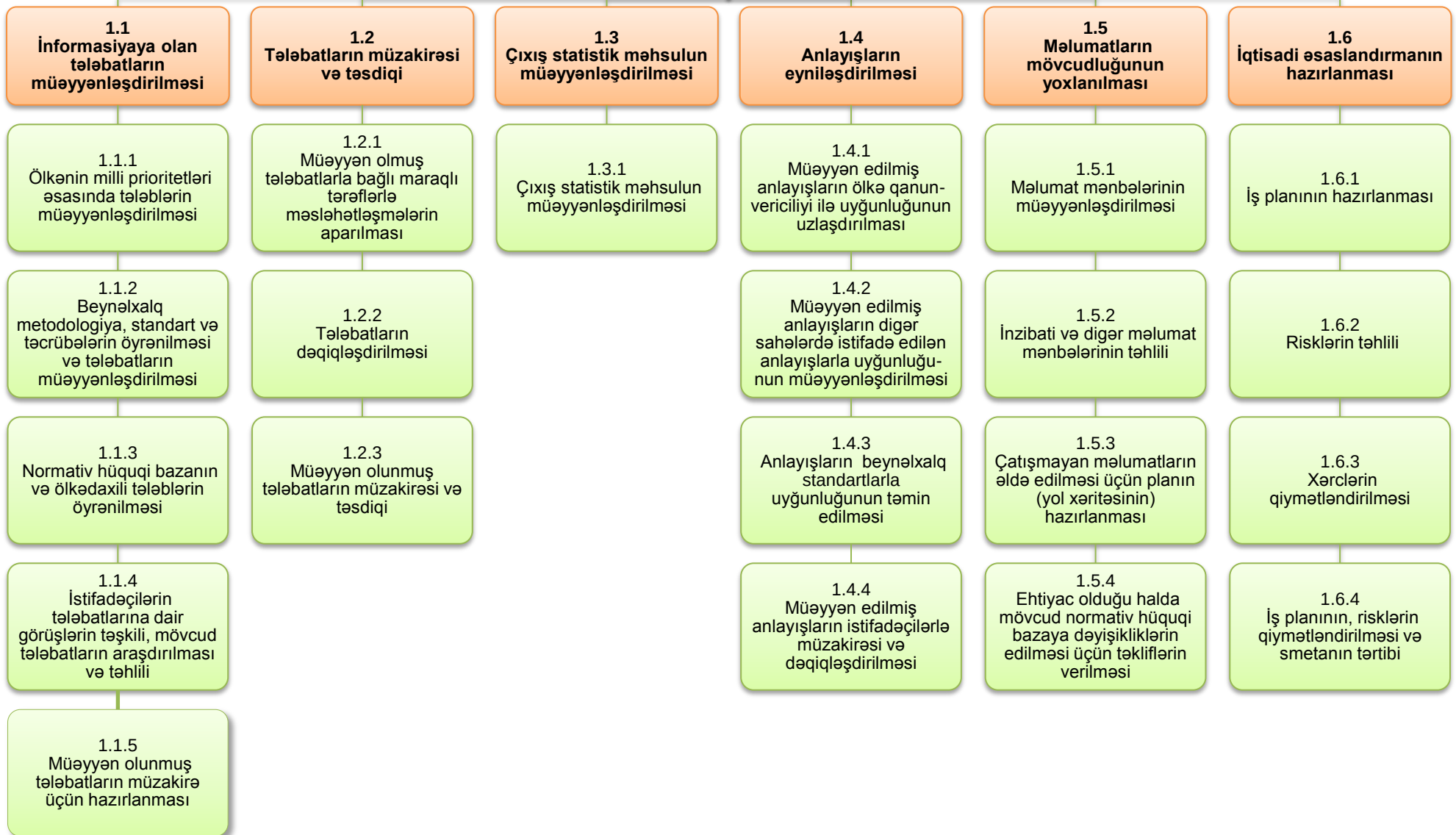
- İnsan resurslarının idarə edilməsi;
- Maliyyənin idarə edilməsi;
- Layihənin idarə edilməsi;
- Hüquqi çərçivənin idarə edilməsi;
- Təşkilati çərçivənin idarə edilməsi;
- Strateji planlaşdırma.

Modelin təsviri

Keyfiyyətin idarə edilməsi / Metaməlumatların idarə edilməsi

Tələbatların müəyyənləşdirilməsi	Layihələndirmə	İstehsal sisteminin yaradılması	Məlumatların toplanması	Məlumatların işlənməsi	Məlumatların təhlili	Məlumatların yayılması	Qiymətləndirmə
1.1 İnformasiyaya olan tələbatların müəyyənləşdirilməsi	2.1 Çıxış məhsulunun layihəsi	3.1 Statistik məlumatların toplanması vasitələrinin yaradılması	4.1 Məcmunun yaradılması və statistik vahidlərin seçilməsi	5.1 Məlumatların birləşdirilməsi	6.1 İlk nəticələrin hazırlanması	7.1 Çıxış məlumatları sisteminin yeniləşdirilməsi	8.1 Qiymətləndirmə üçün məlumatların toplanması
1.2 Tələbatların müzakirəsi və təsdiqi	2.2 Dəyişən kəmiyyətlərin izahlarının layihəsi	3.2 Prosesin komponentlərinin yaradılması və ya yaxşılaşdırılması	4.2 Məlumatların toplanmasına hazırlıq	5.2 Təsnifləşdirmə və kodlaşdırma	6.2 Nəticələrin yoxlanılması	7.2 Yayım məhsullarının istehsalı	8.2 Qiymətləndirmənin aparılması
1.3 Çıxış statistik məhsulun müəyyənləşdirilməsi	2.3 Toplanma prosesinin layihəsi	3.3 Yayım komponentlərinin yaradılması və ya yaxşılaşdırılması	4.3 Məlumatların toplanması	5.3 Məlumatlara baxış və onların düzgünlüyünün yoxlanılması	6.3 Nəticələrin izahı	7.3 Yayım məhsullarının buraxılışının idarə edilməsi	8.3 Fəaliyyət planının razılaşdırılması
1.4 Anlayışların eyniləşdirilməsi	2.4 Məcmunun və seçmənin layihəsi	3.4 İş axını prosesinin formalaşdırılması	4.4 Məlumatların toplanmasının yekunlaşdırılması	5.4 Məlumatların redaktəsi və imputasiya	6.4 Məxfiliyin qorunmasına nəzarət	7.4 Yayım məhsullarının təşviqi	
1.5 Məlumatların mövcudluğunun yoxlanılması	2.5 Məlumatların işlənməsi və təhlilinin layihəsi	3.5 İstehsal sisteminin sınaqdan keçirilməsi		5.5 Yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin formalaşdırılması	6.5 Nəticələrin yekun formalaşdırılması	7.5 İstifadəçi sorğularının idarə edilməsi	
1.6 İqtisadi əsaslandırmanın hazırlanması	2.6 İstehsal sisteminin və iş axınının layihələndirilməsi	3.6 Statistik biznes-prosesin sınaqdan keçirilməsi		5.6 Məlumatlar üçün çəkirlərin hesablanması			
		3.7 İstehsal sisteminin yaradılmasının yekunlaşdırılması		5.7 Aqreqasiya olunmuş göstəricilərin hesablanması			
				5.8 Yekun məlumat fayllarının formalaşdırılması			

Tələbatların müəyyənləşdirilməsi

Rəsmi statistika sistemində prosesin bu mərhələsi yeni statistik məlumatlara tələbat aşkarlandıqda və ya istifadəçilərin rəyləri mövcud statistikanın yenidən baxılmasını tələb etdikdə başlanır. Burada məlumatlara olan lakin, təmin olunmamış tələbatın mövcudluğu və statistik struktur bölmələrin həmin məlumatları istehsal etməyə qadir olub-olmaması müəyyənləşdirilir.

Bu mərhələdə struktur bölmələr:

- statistik məlumatlara olan tələbatı müəyyənləşdirirlər;
- maraqlı tərəflərin statistikaya olan tələbatlarının əsas tərkibini təsdiq edirlər;
- çıxış statistik məhsullarına olan yüksək tələbləri təyin edirlər;
- uyğun anlayışların və məlumatların toplanmasını nəzərdə tutan göstəriciləri müəyyən edirlər;
- mövcud məlumat mənbələrinin bu tələbatların ödənilməsinə qadir olub-olmadığını yoxlayırlar;
- statistik məlumatların istehsalına icazənin alınması məqsədi ilə əsaslandırmanı hazırlayırlar.

Bu mərhələ altı altprosesə və subaltproseslərə bölünür. Bir qayda olaraq, bu altproseslər və subaltproseslər bir-birini ardıcıl izləyirlər, bununla yanaşı onların icrası paralel də ola bilər, həmçinin iterativ (təkrarlanan) olmaları da mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

1.1 İnformasiyaya olan tələbatların müəyyənləşdirilməsi. Bu altproses ilkin araşdırmanı və statistikadan nə tələb olunduğunun müəyyənləşdirilməsini əhatə edir. Altprosesə yeni informasiya sorğusu və ya büdcə ixtisarı kimi mühit dəyişikliyi olduqda başlanılır. Prosesin əvvəlki iterasiyasının və ya digər proseslərin qiymətləndirilməsindən irəli gələn tədbirlər planı bu altprosesə girişi təmin edə bilər. Bura, həmçinin oxşar məlumatları istehsal edən yerli və beynəlxalq təşkilatların təcrübəsinin və istifadə etdikləri metodların təhlili də daxildir. Həmçinin bu altprosesdə əlillər və ya müxtəlif etnik qruplar kimi ayrı-ayrı istifadəçi birliklərinin xüsusi tələbatları da nəzərə alın bilər. Altproses beş subaltprosesi əhatə edir:

1.1.1 Ölkənin milli prioritetləri əsasında tələblərin müəyyənləşdirilməsi. Bu subaltprosesin əsas məqsədi milli strateji siyasəti və ona uyğun sənədləri statistik məlumatlara olan ehtiyaclara uyğun şəkildə nəzərdən keçirməkdir. Bura inkişaf məqsədli strategiyalar, yol xəritələri, fərmanlar və Azərbaycan hökuməti tərəfindən qəbul edilmiş digər rəsmi sənədlər daxildir.

1.1.2 Beynəlxalq metodologiya, standart və təcrübələrin öyrənilməsi və tələbatların müəyyənləşdirilməsi. Bu subaltproses statistik məlumatların istehsalı ilə bağlı uyğun beynəlxalq metodologiyanın, standartların, təcrübə və tendensiyanın nəzərdən keçirilməsinə və öyrənilməsinə istiqamətlənmişdir. Bura beynəlxalq metodologiya milli metodologiyada öz əksini taparkən, eləcə də "Layihələndirmə" mərhələsində giriş məlumatları kimi istifadə edilə biləcək nəticələrin sənədləşdirilməsi də daxildir (məs., anlayışların və təriflərin uyğunlaşdırılması, statistik istehsal alətlərinin təkmilləşdirilməsi, yeni təsnifatlar və məlumatların toplanması, işlənməsi, təhlili və yayımlanması üçün metodlarla tanışlıq).

1.1.3 Normativ hüquqi bazanın və ölkədaxili tələblərin öyrənilməsi. Bu subaltprosesə DSK-nın sərəncam, qərar və bu kimi digər normativ sənədlərinin (məs., illik statistik işlər proqramı, rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsi yaxud inkişafı üçün strategiya və s.) öyrənilməsi daxildir. Bu subaltproses zamanı digər statistik sahələrin ehtiyacları da müəyyən edilir.

1.1.4 İstifadəçilərin tələbatlarına dair görüşlərin təşkili, mövcud tələbatların araşdırılması və təhlili. Bu subaltprosesə istifadəçi məmnuniyyəti sorğusunun qiymətləndirilməsi, DSK-nın veb sahifəsi üzərindən statistik məlumatlardan istifadənin təhlili, milli və beynəlxalq təşkilatlardan məlumatların mövcudluğu ilə əlaqədar daxil olan sorğu və rəqələri aiddir. 1.1-ci "İnformasiyaya olan tələbatların müəyyənləşdirilməsi" altprosesində istifadəçi tələbatının təhlili üçün giriş kimi məlumatların əsas istifadəçiləri ilə müntəzəm təşkil edilən görüşlər mühüm rol oynayır. İstifadəçi tələbatının təhlili və tədqiqinə yalnız lazım olan statistik məhsulun əhatə dairəsi deyil, eləcə də məhsulun yayımlanması üçün xidmətlər və alətlər də daxildir.

1.1.5 Müəyyən olunmuş tələbatların müzakirə üçün hazırlanması. Bu subaltproses istifadəçilərlə və Dövlət Statistika Komitəsinin elmi-metodoloji şurası tərəfindən təkrar müzakirələrin və məsləhətləşmələrin aparılması üçün 1.1.1-ci subaltprosesdən 1.1.4-cü subaltprosesə qədər olan mərhələlərdə müəyyən edilmiş bütün istifadəçi tələblərini ümumiləşdirir.

1.2 Tələbatların müzakirəsi və təsdiqi. Bu altprosesin məqsədi maraqlı tərəflərlə məsləhətləşməkdən və statistik məlumatlara olan tələbatların mövcudluğuna əmin olmaqdan ibarətdir. Bu zaman istifadəçilərin ehtiyaclarının yaxşı dərk edilməsi vacibdir. Struktur bölmələr istifadəçilərin hansı məlumatı nə vaxt, necə və nə üçün gözlədiklərini bilməlidirlər. Bu mərhələnin ikinci və növbəti iterasiyalarında əsas diqqət keçən dövrdə müəyyənləşdirilmiş tələbatların dəyişilib-dəyişilməsinə yetirilməlidir. İstifadəçilərin ehtiyaclarının yaxşı başa düşülməsi bu altprosesin əsas mahiyyətidir. Altproses üç subaltprosesi əhatə edir:

1.2.1 Müəyyən olunmuş tələbatlarla bağlı maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələrin aparılması. Bu subaltproses istifadəçilərlə görüşlərin təşkilini nəzərdə tutan 1.1.4-cü subaltprosesdə icra olunan fəaliyyətlərlə birgə həyata keçirilə bilər. Bu görüşlərə məlumatların təchizatçıları ilə yanaşı əsas istifadəçilər də dəvət edilirlər. Bunun məqsədi bütün maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmək və müəyyən edilmiş istifadəçi ehtiyacları ilə bağlı müəyyən fikir formalaşdırmaqdır. Bəzi hallarda məsləhətləşmələr yazılı formada həyata keçirilir (rəsmi məktub və ya elektron poçt).

1.2.2 Tələbatların dəqiqləşdirilməsi. Bu subaltproses əvvəl müəyyənləşdirilmiş ehtiyaclarda dəyişikliklərin və cari iterasiya zamanı onların etibarlılıq səviyyəsinin yoxlanmasını həyata keçirir. Yeni biznes-proseslər üçün bu müəyyənləşdirilmiş ehtiyacların müqayisəliliyini ehtiva edə bilər, çünki yeni statistik məhsula ehtiyacın digər müvafiq sahələrin 1.1-ci altprosesində qeyd olunması mümkündür. Məsələn, yoxsulluq göstəriciləri üçün ehtiyaclar ev təsərrüfatlarının büdcə müayinəsində və ya əmək statistikasına dair müayinədə istifadəçilər tərəfindən qeyd oluna bilər və nəticədə ehtiyacları ödəmək üçün "Gəlirlərin və həyat səviyyəsinin statistikasi – (EU-SILC)" kimi yeni müayinənin keçirilməsinin təklif edilməsi mümkündür.

1.2.3 Müəyyən olunmuş tələbatların müzakirəsi və təsdiqi. Bu subaltprosesdə 1.1.5-ci və 1.2.1-ci subaltproseslərin nəticələri Dövlət Statistika Komitəsinin elmi-metodoloji şurasında müəyyənləşdirilmiş ehtiyacların müzakirəsi üçün təqdim edilir. Elmi-metodoloji şura institutsional potensiala dair və institutsional səviyyədə ehtiyacları cavablandırmaq üçün hər hansı məhdudiyyəti nəzərə almaqla təkliflərin aktuallığına baxışı həyata keçirir və təsdiqləyir.

1.3 Çıxış statistik məhsulun müəyyənləşdirilməsi. "Tələbatların müzakirəsi və təsdiqi" altprosesi (1.2-ci) istifadəçilərin müəyyənləşdirilmiş ehtiyaclarının təmin edilməsi üçün tələb olunan çıxış statistik məhsulu təyin etmiş olur. Bu, nəzərdə tutulmuş çıxış məlumatlarının

istifadəçilərlə razılaşdırılmasını və onların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsini özündə ehtiva edir. Çıxış məlumatlarının məqsədləri təyin edildikdə, hüquqi çərçivə (məs., məxfiliyə dair) və mövcud resurslar məhdudiyyətlər kimi qəbul edilə bilər. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

1.3.1 Çıxış statistik məhsulun müəyyənləşdirilməsi. 1.2.3-cü subaltprosesin nəticələri əsasında bu subaltproses üzrə nəticələr və məqsədlər müəyyənləşdirilir və lazım olan keyfiyyət meyarları, məxfilik, məhsulun buraxılışı üçün mümkün dövrilik və tezlik nəzərə alınır.

1.4 Anlayışların eyniləşdirilməsi. Bu altprosesdə istifadəçi nöqtəyi-nəzərindən ölçülməli olan məsələlərin, anlayışların dəqiqləşdirilməsi həyata keçirilir. Bu mərhələdə eyniləşdirilmiş anlayışlar mövcud statistika standartları ilə yoxlanılmaya bilər. Belə yoxlama, eləcə də “Dəyişən kəmiyyətlərin izahlarının layihəsi” altprosesində (2.2-ci) aparılır. Altproses dörd subaltprosesi əhatə edir:

1.4.1 Müəyyən edilmiş anlayışların ölkə qanunvericiliyi ilə uyğunluğunun uzlaşdırılması. Bu subaltproses tələb edilən anlayışların milli qanunvericiliklə uyğunluq və onların ümumilikdə mövcudluq səviyyəsini müəyyən edir. Bəzi hallarda milli anlayışlar mövcud olmaya və ya tələb edilən anlayışların bir hissəsini əhatə edə bilər. 1.4.3-cü subaltprosesdə müəyyən edilmiş anlayışların beynəlxalq səviyyədə mövcudluğuna sonradan baxılması və tətbiqi mümkündür.

1.4.2 Müəyyən edilmiş anlayışların digər sahələrdə istifadə edilən anlayışlarla uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi. Bu subaltproses tələb olunan anlayışların digər statistik sahələrdə istifadə olunan mövcud anlayışlarla uyğunluq səviyyəsini müəyyən edir.

1.4.3 Anlayışların beynəlxalq standartlarla uyğunluğunun təmin edilməsi. Bu subaltproses 1.4.1-ci subaltprosesdə müəyyən edilmiş anlayışları nəzərə alaraq, zəruri sayılan anlayışlarla beynəlxalq anlayışların uyğunluq səviyyəsini müəyyən edir.

1.4.4 Müəyyən edilmiş anlayışların istifadəçilərlə müzakirəsi və dəqiqləşdirilməsi. Bu subaltproses anlayışları ehtiva edən planlaşdırılmış məqsədlər barədə istifadəçiləri (maraqlı tərəfləri) məlumatlandırmağa istiqamətləndirilmişdir. Bunu ya məktub və elektron poçt göndərməklə yazılı formada, yaxud görüş təşkil etməklə həyata keçirmək mümkündür.

1.5 Məlumatların mövcudluğunun yoxlanılması. Bu altprosesdə statistiklər mövcud məlumat mənbələrinin istifadəçilərin tələbatlarını təmin edə biləcəyini, istifadəsi mümkün olan şəraitləri və məhdudiyyətləri yoxlayır. Mümkün alternativlərin qiymətləndirilməsinə statistik məqsədlər üçün istifadənin yararlı olmasının müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə potensial inzibati və ya digər qeyri-statistik məlumat mənbələrinin araşdırılması daxil edilir. Mövcud mənbələr təhlil olunduqdan sonra tələb olunan məlumatlarda boşluqların doldurulması strategiyası hazırlanır. Bu altprosesə həmçinin məlumatların toplanmasının və istifadəsinin hüquqi çərçivələrinin daha geniş qiymətləndirilməsi daxil edilir ki, buna görə də, mövcud qanunvericiliyin dəyişdirilməsi və ya yeni hüquqi çərçivələrin tətbiqinə dair təkliflər nəzərdə tutula bilər. Altproses dörd subaltprosesi əhatə edir:

1.5.1 Məlumat mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi. Bu subaltprosesdə mövcud olan inzibati və ya digər məlumat mənbələrində lazımi məlumatların mövcudluğu müəyyənləşdirilir. Yeni və ya təkrar istehsal prosesinin müəyyənləşdirilməsi zamanı hər bir respondentə düşən yükün azaldılması çox mühüm addım sayılır. Mövcud məlumat

mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi çıxış məhsullarının və məqsədlərin təyin edildiyi 1.3.1-ci subaltprosesin nəticələrinə əsaslanır.

1.5.2 İnzibati və digər məlumat mənbələrinin təhlili. Bu subaltproses məlumatın əhatə dairəsi və onun məlumatları, istifadə edilən metodologiya və anlayışlar, həmçinin müşahidə edilən məlumat mənbəyi haqqında ətraflı informasiyanı təmin edən xüsusi texniki və ya hüquqi sənədlərin baxılması zamanı təyin edilmiş mövcud məlumat mənbələrinin öyrənilməsi və təhlil edilməsi məqsədini daşıyır. Bu subaltprosesin əsas nəticəsi müəyyən edilmiş ehtiyaclarda və inzibati və ya digər məlumat mənbələrində mövcud olan məlumatlarda çatışmazlıqların müəyyən edilməsidir.

1.5.3 Çatışmayan məlumatların əldə edilməsi üçün planın (yol xəritəsinin) hazırlanması. Bu subaltproses müəyyən edilmiş ehtiyaclarla inzibati və ya digər məlumat mənbələrində mövcud olan məlumatlar arasında çatışmayan məlumatların əldə edilməsi üçün mümkün metodları müəyyən etmək məqsədilə 1.5.2-ci subaltprosesdən olan nəticələri istifadə etməklə planın hazırlanmasına yönəlmişdir (məs., məlumat mənbələrinin sahibləri ilə məsləhətləşmədən sonra inzibati məlumat mənbələrini təkmilləşdirmək üçün razılaşmalar, respondentlərdən standart məlumatların toplanması vasitəsilə çatışmayan məlumatların qiymətləndirilməsi və bərpası üçün modellərin inkişafı).

1.5.4 Ehtiyac olduğu halda mövcud normativ hüquqi bazaya dəyişikliklərin edilməsi üçün təkliflərin verilməsi. Bu subaltprosesin əsas məqsədi müəyyənləşdirilmiş inzibati və ya digər məlumat mənbələrini idarə edən mövcud hüquqi bazaya dəyişikliklərin edilməsi üçün təkliflər verməkdir. Təkliflər məlumat mənbəyi sahibləri ilə birlikdə yazılı məsləhətləşmələr və ya xüsusi institutlararası işçi qruplarının yaradılması ilə hazırlana bilər. Dəyişikliklər barədə təkliflər məlumatlara və məlumatlara girişi (lisenziya), anlayışlar, təsnifatlar, tətbiq edilmiş kodlaşdırma və s. istiqamətlərdə istifadə edilən metodologiyanın razılaşdırılması kimi mövzuları əhatə edə bilər.

1.6 İqtisadi əsaslandırmanın hazırlanması. Bu altproses dörd subaltprosesi əhatə etməklə yeni və ya modifikasiya edilmiş statistik biznes-prosesin yaradılmasına razılığın alınması məqsədi ilə bu mərhələnin digər altproseslərinin nəticələrini biznes-model formasında sənədləşdirir. Adətən belə biznes-model təsdiqləyici orqanın tələblərinə uyğun olmalı və aşağıdakıları əhatə etməlidir:

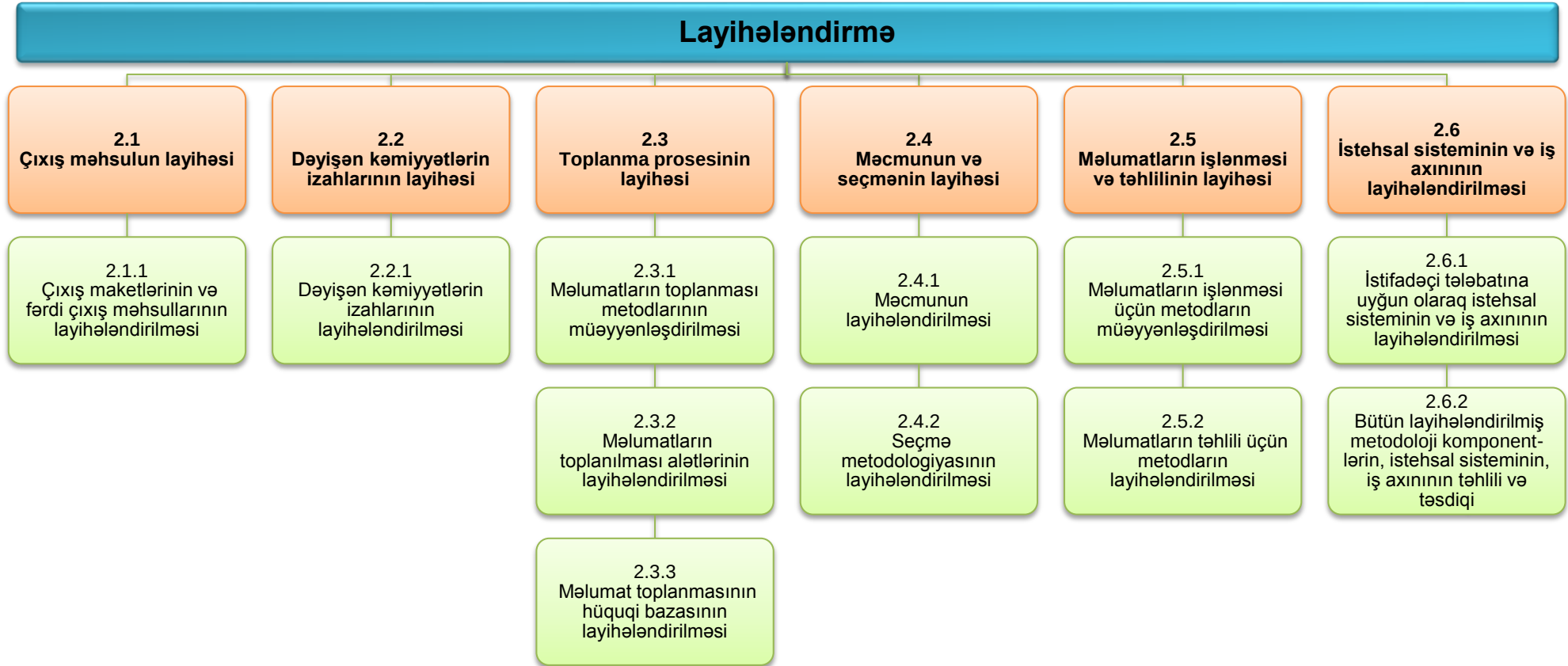
- biznes-prosesin “olduğu kimi” (əgər o artıq mövcuddursa) mövcud statistikanın necə istehsal edildiyi, səmərəli olmayan məqamlar və həll olunmalı məsələlər barəsində informasiya ilə təsvirini;
- yeni və ya yenidən baxılmış statistikanın istehsalı məqsədilə statistik biznes-prosesin necə inkişaf etdiriləcəyini izah edən gələcək qərarları;
- kənar məhdudiyyətlərin, eyni ilə xərclərin və faydaların qiymətləndirilməsini.

1.6.1 İş planının hazırlanması. Bu subaltprosesdə iş planı əvvəlki subaltproseslərin nəticələri əsasında hazırlanır. İş planı yeni, yenidən baxılmış, yaxud əvvəlki dövrdə istifadə edilən iş planının eynisi ola bilər. Əgər əvvəlki dövrlərdə mövcud olmuş iş planı yenidən işlənmişdirsə dəyişikliklərin səviyyəsi qeyd edilməlidir. İş planı biznes-prosesin müvafiq mərhələlərində planlaşdırılmış fəaliyyətlərin təsvirindən, planlaşdırılmış istehsal olunacaq məhsullardan və xidmətlərdən və xeyirin (faydanın) əsaslandırılmasından ibarət olur.

1.6.2 Risklərin təhlili. Bu subaltproses təklif edilən biznes-proseslərin həyata keçirilməsi zamanı ortaya çıxan risklərin qiymətləndirilməsi üçün istifadə edilir və bu nəticələrin keyfiyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərir.

1.6.3 Xərclərin qiymətləndirilməsi. Bu subaltproses icrası planlaşdırılan hər bir proses üçün zəruri olan xərclərin qiymətləndirilməsində mühüm rol oynayır. O 1.6.1-ci subaltprosesdə hazırlanmış iş planına əsaslanır.

1.6.4 İş planının, risklərin qiymətləndirilməsi və smetanın tərtibi. Bu subaltprosesdə əvvəlki subaltproseslərin nəticələrinə əsaslanmış iş planı, risklərin qiymətləndirilməsi və təklif edilən smetaya baxılması və təsdiq üçün Dövlət Statistika Komitəsinin elmi-metodoloji şurasına və ya kollegiyasına təqdim edilir. Bütövlükdə biznes-prosesin təsdiqi "Layihələndirmə" prosesi üçün "yaşıl işıq" yandırmış olur.

Bu mərhələdə hazırlama, layihə işləri və bununla bağlı statistik məhsulların, anlayışların, metodologiyaların, toplanma vasitələrinin və onların tətbiqi proseslərinin müəyyənləşdirilməsi üçün vacib olan tədqiqat işləri aparılır. Bura iqtisadi əsaslandırma zamanı müəyyən edilmiş statistik məhsulların və ya xidmətlərin təyin edilməsi və ya təkmilləşdirilməsi üçün lazım olan bütün layihələndirmə elementləri daxil edilir. Bu mərhələdə gələcəkdə statistik biznes-prosesdə istifadə üçün hazır olan bütün müvafiq məlumatlar, həmçinin keyfiyyətin təmin edilməsi prosedurları dəqiqləşdirilir. Müntəzəm istehsal olunan statistik məhsullar üçün bu mərhələ adətən birinci iterasiyada icra edilir, yaxşılaşdırma işləri isə həmin iterasiyanın “qiymətləndirmə” mərhələsində müəyyənləşdirilir.

Layihələndirmə prosesinin uzunluğunun və məsrəflərinin azaldılması, həmçinin çıxış məhsullarının müqayisəliliyinin və istifadəsinin mümkünlüyünün gücləndirilməsi üçün layihələndirmə fəaliyyətində beynəlxalq və milli standartların istifadəsi əhəmiyyətlidir. Təşkilat eyni zamanda cari proseslərin layihələndirmə elementlərini təkrar istifadə edə və ya uyğunlaşdırma bilər. Bundan başqa layihələndirmə prosesinin çıxış məhsullarının təşkilat səviyyəsində və eləcə də, milli və beynəlxalq səviyyələrdə gələcək standartların əsasını formalaşdırması mümkündür.

Bu mərhələ altı altprosesə və subaltproseslərə bölünür. Bu altproseslər bir-birini soldan sağa izləyirlər, bununla yanaşı onların icrası paralel ola bilər, həmçinin iterativ (təkrarlanan) olmaları da mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

2.1 Çıxış məhsulun layihəsi. Bu altprosesə istehsal olunacaq çıxış statistik məhsullarının və ya xidmətlərin ətraflı layihəsi, o cümlədən əlaqəli təcrübə işləri və yayılma prosesində istifadə olunan sistemlərin və vasitələrin hazırlanması daxil edilir. Məxfiliyə nəzarət metodları, həmçinin hər hansı məxfi çıxış məhsullarına keçidi idarə edən proseslər burada layihələndirilir. Çıxış məhsullarının layihəsi, mövcud standartlara riayət etməklə, hər dəfə hazırlanmalıdır. Prosesin girişində analoji və ya əvvəlki informasiya massivlərinin məlumatları, beynəlxalq standartlar və “İnformasiyaya olan tələbatların müəyyənləşdirilməsi” altprosesində (1.1-ci) nəzərdə tutulmuş digər təcrübələr haqqında məlumatlar istifadə olunmalıdır. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

2.1.1 Çıxış maketlərinin və fərdi çıxış məhsullarının layihələndirilməsi. Bu subaltproses yayımlanma üçün planlaşdırılmış çıxış məhsullarının məzmununa və çıxış maketlərinin (məs., statistik cədvəllər, göstəricilər, xüsusi məzmunlu buraxılışlar və press-relizlər) layihələndirilməsinə yönəldilmişdir. Çıxış məhsullarının layihələndirilməsi DSK-nın daxili prosedur qaydalarına, yayım siyasətinə və 1.1.2-ci, 1.3.1-ci və 1.4.3-cü subaltproseslərdə qeyd edilmiş standartlara və məqsədlərə uyğun aparılır.

2.2 Dəyişən kəmiyyətlərin izahlarının layihəsi. Bu altprosesdə toplanma vasitələrindən istifadə etməklə toplanmalı olan statistik göstəricilər müəyyən edilir və onlardan “Yeni göstəricilərin (dəyişən kəmiyyətlərin) və vahidlərin formalaşdırılması” altprosesində (5.5-ci) formalaşan hər hansı digər göstəricilər və istifadə olunacaq təsnifatlar müəyyənləşdirilir. Bu zaman mövcud yerli və beynəlxalq standartlara mümkün qədər riayət olunması gözlənilir. Bu altprosesin “Toplanma prosesinin layihəsi” altprosesi (2.3-cü) ilə paralel icra edilməsi tələb oluna bilər, çünki toplanan göstəricilərin tərifləri və toplanma vasitələrinin seçilməsi müəyyən dərəcədə bir-birindən asılı ola bilər. Toplanan və onlardan törənən göstəricilər üçün məlumatların təsvirinin və təsnifatların hazırlanması növbəti mərhələlər üçün vacib olan ilkin şərtidir. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

2.2.1 Dəyişən kəmiyyətlərin izahlarının layihələndirilməsi. Bu subaltproses toplanmalı və yaxud əldə edilməli olan dəyişənlərin izahının təyin edilməsini ehtiva edir. İzah dəyişənlərin adı, növü, təsviri və istifadə ediləcək kod siyahısı haqqında məlumat verir. Bəzi hallarda

dəyişənlərin izahında 2.3.1-ci və 2.3.2-ci subaltproseslərdə layihələndirilmiş alətlər və toplanma metodları da nəzərə alınır.

2.3 Toplanma prosesinin layihəsi. Bu altprosesdə toplanmanın daha münasib metodları və vasitələri müəyyənləşdirilir. Reallıqda, məlumatların toplanması üçün tələb olunan vasitələrin tipindən asılı olaraq bu altproses çərçivəsində fəaliyyət dəyişiləcəkdir. Bu vasitələr: kompüter vasitəsi ilə intervyü, kağız üzərindən sorğular, inzibati məlumatlarla interfeys və məlumatların integrasiyası texnologiyalarıdır. Bu altprosesə toplanma vasitələrinin layihəsi, sualların tərtibatı və cavabların formatı ("Dəyişən kəmiyyətlərin izahlarının layihəsi" altprosesində (2.2-ci) hazırlanmış göstəricilər və statistik təsnifatlarla əlaqədar olaraq) daxil edilir. Altprosesdə həmçinin məlumatların təqdim edilməsi ilə bağlı, qarşılıqlı anlaşma memorandumları kimi, hər hansı formal razılaşmaların işlənməsi və məlumatların toplanmasının hüquqi bazasının əsaslandırılması şərtləndirilir. Bu altproses suallar toplusu (sualların və onlarla bağlı atributların təkrar istifadəsini asanlaşdırır), sorğu vərəqələrinin tərtibatı vasitələri (test üçün yararlı format çərçivəsində sualların tez və asan quruluşuna imkan verir), razılaşma formaları (onların vəziyyətini və şəraitini standartlaşdırmağa kömək edir) kimi vasitələrlə təmin edilir. Altproses üç subaltprosesi əhatə edir:

2.3.1 Məlumatların toplanması metodlarının müəyyənləşdirilməsi. Bu subaltprosesdə məlumatların toplanmasının ən uyğun olan metodları (məs., PAPI, CAPI, CATI ilə ənənəvi toplama, inzibati məlumatın əldə edilməsi və ya toplama metodlarının birləşdirilməsi) müəyyənləşdirilir. Bir çox hallarda məlumatların toplanması metodlarının müəyyənləşdirilməsi 1.5-ci altprosesinin nəticəsindən və 1.6.4-cü subaltprosesdə qəbul edilmiş iş planından asılı olur.

2.3.2 Məlumatların toplanması alətlərinin layihələndirilməsi. Bu subaltprosesdə məlumatların toplanması alətləri layihələndirilir. Məlumatların toplanması alətlərinə yeni sorğu anketləri və ya sualların modulları, məlumatların daxil edilməsi proqramı, intervyüerlər, respondentlər, IT üzrə struktur bölmə və ya məlumat daxil edən əməliyyatçılar üçün təlimatlar aid edilir. Bir çox hallarda məlumatların toplanması alətləri 1.2.3-cü subaltprosesdə müəyyənləşdirilmiş və təsdiqlənmiş ehtiyaclarla, yaxud biznes-prosesin əvvəlki iterasiyalardan 8.2.1-ci subaltprosesdə icra edilmiş qiymətləndirmə və toplanma alətlərini necə hazırlamaq barədə daxili (institutsional) şablonlara və konkret qaydalara əsaslanmaqla yenidən layihələndirilir.

2.3.3 Məlumat toplanmasının hüquqi bazasının layihələndirilməsi. Bu subaltproses toplanma prosesini dəstəkləyən məlumat toplanmasının hüquqi bazasının layihələndirilməsi üçün istifadə edilir. Bura məlumatlara giriş üçün rəsmi sənədlərin layihəsi, məlumat mübadiləsi üçün razılaşma, məqsəd və ehtiyaclarla bağlı DSK sədrinin respondentlərə ünvanlanan qərar və sərəncamları və s. aid ola bilər. Bir çox hallarda layihələndirilən hüquqi baza 2.3.1-ci subaltprosesdə müəyyənləşdirilmiş məlumatların toplanması metodlarından asılı olur.

2.4 Məcmunun və seçmənin layihəsi. Bu altproses seçmə müşahidə kimi yalnız seçmə əsasında məlumatların toplanmasını cəlb edən proseslərə tətbiq edilir. Bu altprosesdə öyrənilən statistik məcmu müəyyənləşdirilir və ətraflı izah edilir, seçmənin əsası müəyyən edilir (lazım olan yerdə, onun götürüldüyü reyestrləri), seçmənin daha münasib meyarları və metodologiyası (başdan-başa müşahidə daxil edilə bilər) təyin edilir. Adətən məcmu hüdudu üçün mənbələr qismində inzibati və statistik reyestrlər, siyahıyaalmalar və digər seçmə müşahidələrin informasiyası nəzərdə tutulur. Bu altprosesdə, ehtiyac olduqda mənbələrin necə kombinasiya edilməsi izah edilir. Məcmunun hüdudlarının baş məcmunu tam əhatə edib və ya etməməsinin təhlili aparılır və seçmənin planlaşdırılması təşkil edilir. Seçmə

“Məcmunun yaradılması və statistik vahidlərin seçilməsi” altprosesi (4.1-ci) çərçivəsində bu altprosesdə müəyyənləşdirilmiş metodologiyadan istifadə edilərək aparılır. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

2.4.1 Məcmunun layihələndirilməsi. Bu subaltproses seçmə məcmu həddlərinin layihələndirilməsi üçün istifadə edilir. Buraya 4.1-ci altprosesdə seçmə məcmu həddlərinin yaradılması üçün istifadə ediləcək məlumat mənbələrinin və ya məlumat bazalarının (siyahıyaalmalar, hər hansı növ statistik vahidlərin inzibati/rəsmi reyestrləri və s.) eyniləşdirilməsi aiddir. Buraya, həmçinin baş məcmunun əhatə dairəsinin təhlili də daxildir. DSK-nın təcrübəsində konkret nümunə kimi, burada seçmə prosedurunun aparılmasına məsul olan struktur bölmə üçün xüsusi hallar və ya təlimatlar hazırlanır.

2.4.2 Seçmə metodologiyasının layihələndirilməsi. Bu subaltproses tam siyahının istifadə edilib-edilmədiyini müəyyən edən seçmənin metodologiyasının layihələndirilməsi üçün istifadə edilir. Burada, eyni zamanda 4.1.2-ci subaltprosesdə seçmənin yaradılması üçün təlimatlar hazırlanır. Bu metodologiyaya məzmun, seçmənin strukturunun müəyyənləşdirilməsi metodları və əgər lazım olarsa, seçmə vahidlərinin əvəzlənməsi prosedurlarının təmin edilməsi daxil edilir.

2.5 Məlumatların işlənməsi və təhlilinin layihəsi. Bu altprosesdə “Məlumatların işlənməsi” və “Məlumatların təhlili” mərhələlərində istifadə edilməli olan statistik məlumatların işlənməsi metodologiyası hazırlanır. Bura kodlaşdırma, redaktə, məlumatların bərpası (impyutasiya), qiymətləndirmə, birləşdirmə, nəzarət və məlumat massivlərinin yekun formaləşdirilməsi əməliyyatlarının ətraflı izahı daxil edilə bilər. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

2.5.1 Məlumatların işlənməsi üçün metodların müəyyənləşdirilməsi. Bu subaltprosesdə məlumatların işlənilməsi və təhlili üçün ən uyğun metodlar müəyyənləşdirilir. Bura 1.1.2-ci subaltprosesdə olduğu kimi beynəlxalq metodologiya, standartlar və təcrübənin təhlilinə əsaslanaraq, hazırkı dövrdə mövcud metodlara yenidən baxılmasının və ya olduğu kimi istifadəsinin müəyyənləşdirilməsi daxil edilə bilər.

2.5.2 Məlumatların təhlili üçün metodların layihələndirilməsi. Bu subaltprosesdə emal və təhlil üçün ümumi metodologiya və metodlar layihələndirilir. Bura kodlaşdırma, qiymətləndirmə qaydaları, impyutasiyanın əhatəsi və s. üçün konkret metodların icrasına dair IT üzrə struktur bölmə üçün təlimatların layihələndirilməsi də aiddir. Bu subaltprosesdə aqreqasiya elementləri ilə aralıq işçi cədvəllərinin məzmunu haqqında IT üzrə struktur bölmənin təlimatları da işlənir. Sonradan 5.7.1-ci subaltprosesdə ilkin məlumat bazasından aqreqasiya elementlərini almaq üçün aqreqasiya elementləri ilə bu işçi cədvəlləri xüsusi olaraq daxilə yaradılmış alət vasitəsilə əldə edilir.

2.6 İstehsal sisteminin və iş axınının layihələndirilməsi. Bu altprosesdə statistik istehsal prosesinin tərkibində olan bütün lazımi prosesləri tam təsvir etməklə və onların boşluq olmadan və təkrara yol vermədən qarşılıqlı bağlılığının təmin edilməsi yolu ilə məlumatların toplanılmasından yayılmasına qədər olan iş axınının təşkili müəyyənləşdirilir. Prosesin həyata keçirilməsi üçün müxtəlif sistemlər və məlumat bazaları tələb oluna bilər. Ümumi prinsip statistik biznes-proseslərin bir çoxu üçün proseslərin və texnologiyanın təkrar istifadəsindən ibarətdir. İlk növbədə mövcud istehsal qərarlarının (məs., xidmətlər, sistemlər və məlumat bazaları) baxılan prosesin məqsədləri üçün yararlı olması yoxlanılmalı, daha sonra, hər hansı boşluqlar aşkar edilərsə, yeni qərarlar hazırlanmalıdır. Bu altprosesdə, eləcə də kadrların sistemlə qarşılıqlı əlaqəsi, kimin nə vaxt və nəyə məsuliyyətli olacağı kimi məsələlər işlənir. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

2.6.1 İstifadəçi tələbatına uyğun olaraq istehsal sisteminin və iş axınının layihələndirilməsi. Bu subaltprosesdə istehsal sistemi və iş axını 1.2.3-cü subaltprosesdə müəyyənləşdirilmiş və təsdiq edilmiş istifadəçi ehtiyacları əsasında layihələndirilir. Layihələndirməyə istifadə ediləcək istehsal alətlərinin təsviri də daxildir. İş axınının layihələndirilməsi statistik nəticələrin toplanmasından yayımına qədər icra olunan fəaliyyətlərin növünü və ardıcılığını təsvir edir. Fəaliyyətin icrası, yaxud ona nəzarətlə bağlı məsul şəxsin və ya struktur bölmənin müəyyənləşdirilməsi də bu subaltprosesə aid edilir.

2.6.2 Bütün layihələndirilmiş metodoloji komponentlərin, istehsal sisteminin, iş axınının təhlili və təsdiqi. Bu subaltprosesdə bütün layihələndirilmiş metodoloji komponentlərin, istehsal sisteminin və iş axınının təhlili həyata keçirilir. İcraçı qurum Dövlət Statistika Komitəsinin elmi-metodoloji şurası və ya kollegiyasıdır. Məlumatların təhlili prosesinə metodologiya və istehsal prosesi ilə əlaqəli olaraq, sahəyə aid müvafiq dövlət agentlikləri və nazirlikləri ilə məsləhətləşmələr də daxildir. Təhlilin nəticəsi razılaşdırılmış metodoloji komponentlər, istehsal sistemi və iş axını, yaxud bəzi komponentlərin yenidən işlənməsi üçün tövsiyələr ola bilər. Təhlil prosesi Dövlət Statistika Komitəsinin elmi-metodoloji şurası digər nazirliklərlə (komitələrlə) yekun razılığa gələnə kimi bir neçə dəfə təkrarlana bilər. Təhlil prosesindən sonra bütün layihələndirilmiş və razılaşdırılmış metodoloji komponentlər, 2.3.3-cü subaltprosesdə olduğu kimi toplanmaya dair layihələndirilmiş hüquqi baza, istehsal sistemi və iş axını DSK-nın sədri tərəfindən təsdiqlənir. Bəzi hallarda müvafiq nazirliklər tərəfindən də təsdiq tələb olunur. Rəsmi təsdiq digər istehsal proseslərində işin başlamasını bildirir.

İstehsal sisteminin yaradılması

Bu mərhələdə istehsala dair qərarlar işlək vəziyyətə gətirilərək hazırlanır və sınaqdan keçirilir. “Layihələndirmə” mərhələsinin çıxış məhsulları, prosesin başlanması məqsədilə tamamlanmış iş mühitinin yaradılması üçün bu mərhələdə toplanmış və quraşdırılmış təkrar istifadəsi mümkün olan proseslərin, alətlərin, informasiyanın və xidmətlərin seçimini idarə edir. Yeni xidmətlər, təşkilatdan və ya kənardan olan mövcud xidmətlər kataloqunun boşluqlarına cavab olaraq yaranmış etirazlar əsasında yaradılır. Bu yeni xidmətlər statistik istehsalın arxitekturasında geniş və təkrar istifadə üçün formalaşdırılır.

Müntəzəm istehsal olunan çıxış statistik məhsulları üçün bu mərhələ hər iterasiyada deyil, metodologiyanın və ya texnologiyanın yenidən baxılması və ya dəyişdirilməsindən sonra birinci iterasiyada icra edilir.

Mərhələ bir-birini soldan sağa izləyən yeddi altprosesə və subaltproseslərə bölünür. Altproseslərin icrası paralel ola bilər, eləcə də, iterativ (təkrarlanan) olmaları mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

3.1 Statistik məlumatların toplanması vasitələrinin yaradılması. Bu altprosesdə “Məlumatların toplanması” mərhələsində istifadə olunacaq toplanma vasitələrinin yaradılması işləri aparılır. Toplanma vasitəsi “Layihələndirmə” mərhələsində yaradılan layihə şərtləri əsasında yaradılır. Toplanmada məlumatların əldə edilməsi üçün bir və ya daha çox vasitə - məsələn, şəxsən və ya telefon ilə intervyü, kağız, elektron və ya veb-sorğu vərəqələri, SDMX hesablar istifadə edilə bilər. Toplanma vasitələri kimi mövcud statistik və ya inzibati məlumatların massivlərindən məlumatların götürülməsi əməliyyatları da ola bilər. Bu altprosesə eləcə də, vasitənin məzmun hissəsinin və işləməsinin hazırlanması və sınaqdan keçirilməsi (məsələn, sorğu vərəqəsində sualların sınaqdan keçirilməsi) daxildir. Metaməlumatları məlumatların toplanması mərhələsində birləşdirmək asan olduğu üçün, tövsiyə edilir ki, toplanma vasitəsinin statistik metaməlumatlar sistemi ilə birbaşa əlaqəsinin mümkünüyü işlənəlsin. Metaməlumatların və məlumatların toplanma (və ya daxilətmə) dövründə əlaqələndirilməsi imkan verir ki, növbəti mərhələlərdə işin həcmi azalsın. Sistemdə məlumatların (paraməlumatların) toplanması prosesinin kəmiyyət parametrlərinin qeydiyyatı da, bu altprosesin baxılmalı olan vacib obyektidir. Altproses üç subaltprosesi əhatə edir:

3.1.1 Statistik məlumatların toplanma vasitələrinin yaradılması və ya aktualaşdırılması üçün texniki şərtlərin hazırlanması. Bu subaltprosesdə məlumatların toplanma vasitələrinin yaradılması və ya aktualaşdırılması üçün texniki şərtlər hazırlanır. Şərtlər ən uyğun və lazımlı alətlərin müəyyənləşdirildiyi “Layihələndirmə” mərhələsinin altproseslərinin nəticəsinə əsaslanır. Şərtlərə istifadə edilən alətlərin növü, məntiqi yoxlamalar vasitəsilə keyfiyyətə nəzarətin xüsusi mexanizmlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün təlimatlar, suallar arasında yol verilmiş boşluqlar və s. daxildir. Bu subaltproses məlumatların toplanılması alətləri kənar proqram təminatçıları tərəfindən yaradılmalı, yaxud aktualaşdırılmalı olduğu halda İT üzrə struktur bölmə və proqram təminatçıları ilə aparılan məsləhətləşmələr əsasında həyata keçirilir. İT üzrə struktur bölmə, eləcə də, gələcəkdə 3.4.1-ci subaltprosesdə icra ediləcək harmonizasiyaya (uyğunlaşdırma) dair şərtlərə öz mümhüm töhfəsini vermiş olur. İnzibati və digər mənbələr haqqında şərtlər toplanıldığı zaman, xidmətlərə və prosedurlara dair məlumat mənbəyinin sahibləri ilə məsləhətləşmələr aparıla bilər.

3.1.2 Statistik məlumatların toplanması üçün proqram təminatının yaradılması və ya aktualaşdırılması. Bu subaltprosesdə 3.1.1-ci subaltprosesdə hazırlanmış şərtlər əsasında sahə struktur bölmələrinin mütəxəssislərinin (metodoloqlarının) və İT üzrə struktur bölmənin (və ya kənar proqram təminatçısı) arasında mövcud əməkdaşlığın nəticəsində toplanma alətləri yaradılır və ya aktualaşdırılır.

3.1.3 Statistik məlumatların toplanması üçün hazırlanmış və ya aktualaşdırılmış proqram təminatının sınaqdan keçirilməsi. Bu subaltprosesdə toplama komponentlərinin,

spesifikasiyaların əhatə dairəsi, keyfiyyətə nəzarət meyarları, məlumatların toplanılması alətlərinin səmərəliliyi ilə qarşılıqlı əlaqədə olmaqla IT üzrə struktur bölmə və sahə struktur bölmələrin mütəxəssisləri tərəfindən ilkin sınaqlar həyata keçirilir. Bəzi hallarda, məlumatları daxil edən şəxsi heyət və yaxud seçilmiş respondentlər məlumatların toplanılması üzrə proqram təminatının sınaqlarına cəlb edilə bilirlər.

3.2 Prosesin komponentlərinin yaradılması və ya yaxşılaşdırılması. Bu altprosesdə “Məlumatların işlənməsi” və “Məlumatların təhlili” mərhələlərinin həyata keçirilməsi üçün vacib olan, “Layihələndirmə” mərhələsi üzrə hazırlanmış komponentlərin və xidmətlərin yenilərinin yaradılması və ya mövcud olanlarının yaxşılaşdırılması işləri aparılır. Xidmətlər əməliyyat lövhəsi funksiyalarını və xüsusiyyətlərini, informasiya xidmətlərini, dəyişdirilmə funksiyalarını, əməliyyatların ardıcıl konfigurasiyasını, təchizatçının və metaməlumatların idarə edilməsi xidmətlərini əhatə edə bilər. Altproses üç subaltprosesi əhatə edir:

3.2.1 Məlumatların işlənməsi və təhlili komponentlərinin yaradılması və ya aktualaşdırılması üçün texniki şərtlərin hazırlanması. Bu subaltprosesdə işlənmə və təhlil üçün komponentlərin yaradılması və ya aktualaşdırılmasına dair texniki şərtlər hazırlanır. Şərtlər “Layihələndirmə” mərhələsinin 2.5-ci altprosesinin nəticələrinə əsaslanır. Bu subaltproses IT üzrə struktur bölmə, sahə struktur bölmələrinin mütəxəssisləri (metodoloqları) və seçməyə məsul olan Elmi-Tədqiqat və Statistik İnnovasiyalar Mərkəzinin mütəxəssisləri (əgər əlaqəsi varsa) arasında aparılan məsləhətləşmələr əsasında həyata keçirilir. IT üzrə struktur bölmə, həmçinin gələcəkdə 3.4.1-ci subaltprosesdə icra ediləcək harmonizasiyaya (uyğunlaşdırmaya) dair şərtlərə də öz mümhüm töhfəsini vermiş olur.

3.2.2 Məlumatların işlənməsi və təhlili üçün proqram təminatının yaradılması və ya aktualaşdırılması. Bu subaltprosesdə işlənmə və təhlil üçün komponentlər sahə struktur bölmələrinin mütəxəssislərinin (metodoloqlarının), IT üzrə struktur bölmənin (və ya kənar proqram təminatçısı) və Elmi-Tədqiqat və Statistik İnnovasiyalar Mərkəzinin mütəxəssislərinin (əgər əlaqəsi varsa) arasında mövcud əməkdaşlığın nəticəsində yaradılır və ya aktualaşdırılır. Yaradılmış və ya aktualaşdırılmış komponentlər 3.2.1-ci subaltprosesdə işlənmiş şərtlərə əsaslanır.

3.2.3 Məlumatların işlənməsi və təhlili üçün yaradılmış və ya aktualaşdırılmış proqram təminatının sınaqdan keçirilməsi. Bu subaltprosesdə adətən toplanılmış məlumatların işlənilməsi və təhlilinə məsul olan IT üzrə mütəxəssislər və sahə struktur bölmələrin mütəxəssisləri (metodoloqları) tərəfindən 3.4.1-ci subaltprosesdə işlənmiş şərtlərin əhatə dairəsi ilə qarşılıqlı əlaqədə məlumatların işlənilməsi və təhlili üçün yaradılmış və ya aktualaşdırılmış komponentlərin proqram təminatının ilkin sınağı həyata keçirilir.

3.3 Yayım komponentlərinin yaradılması və ya yaxşılaşdırılması. Bu altproses “Çıxış məhsulun layihəsi” altprosesində (2.1-ci) layihələndirildiyi kimi statistik məhsulların yayılması məqsədilə yeni komponentlərin və xidmətlərin yaradılması və ya mövcud olanların yaxşılaşdırılması üçün fəaliyyətləri izah edir və yayılma komponentlərinin və xidmətlərinin ənənəvi kağız nəşrlərinin istehsalında istifadə olunanlardan tutmuş veb-xidmətlər, açıq məlumat çıxışları və ya mikroməlumatlara keçid üçün istifadə olunanlara qədər bütün növləri bura daxil edilir. Altproses üç subaltprosesi əhatə edir:

3.3.1 Yayım komponentlərinin yaradılması və ya aktualaşdırılması üçün texniki şərtlərin hazırlanması. Bu subaltprosesdə məlumatların yayımı üçün komponentlərin yaradılması və ya aktualaşdırılması məqsədilə texniki şərtlər hazırlanır. Şərtlər “Layihələndirmə” mərhələsinin altproseslərinin nəticələrinə, eləcə də planlaşdırılmış biznes-prosesdə (1.6-cı altproses) müəyyən edilmiş məlumatların yayımlama metodlarına, vasitə və

xidmətlərinə əsaslanır. Şərtlər yayımlanan məhsulların siyahısını, yayımlanma alətlərinin funksiyalarını və növlərini, vizuallaşdırma üçün standartları və qaydaları, keyfiyyət məruzələrini və məlumatlarla əlaqələri və s. ehtiva edir. Bu subaltproses sahə struktur bölmələrinin mütəxəssislərinin (metodoloqlarının), yayım üzrə struktur bölmənin mütəxəssislərinin, IT üzrə struktur bölmənin və proqram təminatçıların (əgər komponentlərin yaradılmasını və aktualaşdırılmasını kənar proqram təminatçısına vermək zəruridirsə) arasında mövcud məsləhətləşmələr əsasında həyata keçirilir. IT üzrə struktur bölmə, həmçinin gələcəkdə 3.4.1-ci subaltprosesdə icra ediləcək harmonizasiyaya (uyğunlaşdırma) dair şərtlərə öz mümhüm töhfəsini vermiş olur.

3.3.2 Məlumatların yayılması üçün proqram təminatının yaradılması və ya aktualaşdırılması. Bu subaltprosesdə məlumatların yayımı üçün komponent sahə struktur bölmələrinin mütəxəssislərinin (metodoloqlarının), yayım üzrə struktur bölmənin mütəxəssislərinin və IT üzrə struktur bölmənin (və ya kənar proqram təminatçısı) arasında mövcud əməkdaşlığın nəticəsində yaradılır və ya aktualaşdırılır. Yaradılmış və ya aktualaşdırılmış komponentlər 3.3.1-ci subaltprosesdə işlənmiş şərtlərə əsaslanır.

3.3.3 Məlumatların yayılması üçün yaradılmış və ya aktualaşdırılmış proqram təminatının sınaqdan keçirilməsi. Bu subaltprosesdə IT üzrə mütəxəssislər və statistik məhsulların yayımı üçün məsul olan struktur bölmə tərəfindən məlumatların yayımı üçün yaradılmış və ya aktualaşdırılmış komponentlərin ilkin sınaqları həyata keçirilir. Sınağın məqsədi 3.4.1-ci subaltprosesdə işlənmiş şərtlərin əhatə dairəsinin və komponentlərin istismarının səmərəliliyinin yoxlanılmasıdır.

3.4 İş axını prosesinin formalaşdırılması. Bu altproses iş axını çərçivəsində əməliyyatların ardıcılığı, sistemlərin və məlumatların toplanmasından yayılmaya qədər statistik biznes-prosesdə istifadə edilən dəyişikliklərin formalaşdırılmasını əhatə edir. Bununla "İstehsal sisteminin və iş axınının layihələndirilməsi" altprosesində (2.6-cı) hazırlanmış texnoloji əməliyyatlar sisteminin praktiki olaraq işləməsi təmin edilir. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

3.4.1 Yaradılmış və ya aktualaşdırılmış komponentlərin daxili informasiya sistemləri və alətlərlə uyğunlaşdırılması. Bu subaltproses toplanma, işlənmə, təhlil və ya yayılma üçün yaradılmış və ya aktualaşdırılmış komponentlərin artıq mövcud olan daxili informasiya sistemləri və alətləri ilə uyğunlaşdırılmasını əhatə edir. Harmonizasiya (uyğunlaşdırma) dedikdə daxili məlumatlar sisteminin, daxili reyestrlərin (məsələn, göstəricilər reyestri), məlumat bazalarının (məsələn, rayonların pasportu) yaxud təsnifatlar sisteminin aktualaşdırılması başa düşülür. Bura, həmçinin müxtəlif alətlər yaxud məlumat bazaları arasında əlaqələrin yenilənməsi prosesləri üçün IT alətlərinin və xidmətlərinin konfigurasiyası aiddir. Bu prosesə 3.1-ci 3.2-ci 3.3-cü altproseslərdə texniki şərtləri hazırlayan struktur bölmələr də cəlb edilir.

3.5 İstehsal sisteminin sınaqdan keçirilməsi. Altproses toplanmış və formalaşdırılmış xidmətlərin və əlaqəli iş axınlarının sınaqdan keçirilməsi ilə əlaqədardır. Bu, yeni proqramların və texnoloji əməliyyatların texniki sınaqdan keçirilməsini və istismara qəbulunu, həmçinin digər statistik biznes-proseslərdən mövcud əməliyyatların hazırkı halda istifadəyə yararlı olduğunun təsdiqini əhatə edir. Məntiqi olaraq, bu fəaliyyətin ayrı-ayrı komponentlərinin və xidmətlərinin sınaqdan keçirilməsinə aid olan hissəsi "Prosesin komponentlərinin yaradılması və ya yaxşılaşdırılması" altprosesi (3.2-ci) ilə əlaqəli olsa da, bu altprosesə, həmçinin toplanmış və formalaşdırılmış xidmətlər arasında qarşılıqlı əlaqələrin sınaqdan keçirilməsi və istehsal qərarları harmonik əlaqələndirilmiş proseslərin, informasiyalar və xidmətlər məcmusu kimi işləyəcəyinin təmin edilməsi də daxil edilir. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

3.5.1 İstehsal sisteminin yoxlanışının yerinə yetirilməsi. Bu subaltprosesdə yaradılmış və yaxud aktuallaşdırılmış (3.1-ci, 3.2-ci və 3.3-cü altproseslər) və daxili informasiya sistemləri və məlumat bazaları (3.4.1-ci subaltproses) ilə uyğunlaşdırılmış istehsal sistemi, komponentlərin icrası və onlarla əlaqəli xidmətlər sınaqdan keçirilir.

3.5.2 İstehsal sisteminin təhvil-təslim sınağının yerinə yetirilməsi. Bu subaltprosesdə yaradılmış və ya aktuallaşdırılmış istehsal sisteminin komponentlərinin sınaqları səlahiyyətli struktur bölmə, yaxud IT üzrə struktur bölmə və ya kənar proqram təminatçısından qəbul edəcək məsul şəxs tərəfindən qiymətləndirilir və qəbul edilir. Subaltprosesə 3.1.1-ci, 3.2.1-ci və 3.3.1-ci subaltproseslərdə hazırlanmış şərtlərin əhatə dairəsinin və onun tələblərinə cavab verməsinin yoxlanılması daxildir.

3.6 Statistik biznes-prosesin sınaqdan keçirilməsi. Bu altprosesə sınaq istismarının təşkili fəaliyyəti və ya statistik biznes-prosesin pilot layihəsinin həyata keçirilməsi daxil edilir. Adətən bu, statistik biznes-prosesin gözlənilənlərə uyğun icra edildiyinə əmin olmaq üçün toplanma vasitələrinin sınaqdan keçirilməsinə dair həcmi azaldılmış məlumatların toplanmasını, daha sonra toplanmış məlumatların işlənməsini və təhlilini əhatə edir. Pilot istismarın həyata keçirilməsindən sonra vasitələrin, sistemlərin və ya komponentlərin təshih edilməsi üçün əvvəlki addıma qayıtmaq lazım gələ bilər. İri statistik biznes-proseslər üçün, məsələn, əhalinin siyahıyaalınmasına dair prosesin qaneedici işləməsi məqsədilə bir neçə iterasiya tələb oluna bilər. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

3.6.1 Sınaq üçün fəaliyyət planının hazırlanması. Bu subaltproses toplanmadan yayıma qədər biznes-prosesin dərhal sınaqdan keçirilməsinə dair fəaliyyət planının hazırlanmasına istiqamətlənmişdir. Bu subaltproses biznes-prosesin sınağının keçirilməsi (daxili sınaq, yaxud respondentlərlə pilot müayinənin aparılması) üçün müəyyənləşdirilmiş əsas məqsədə və ən uyğun mühitə əsaslanır.

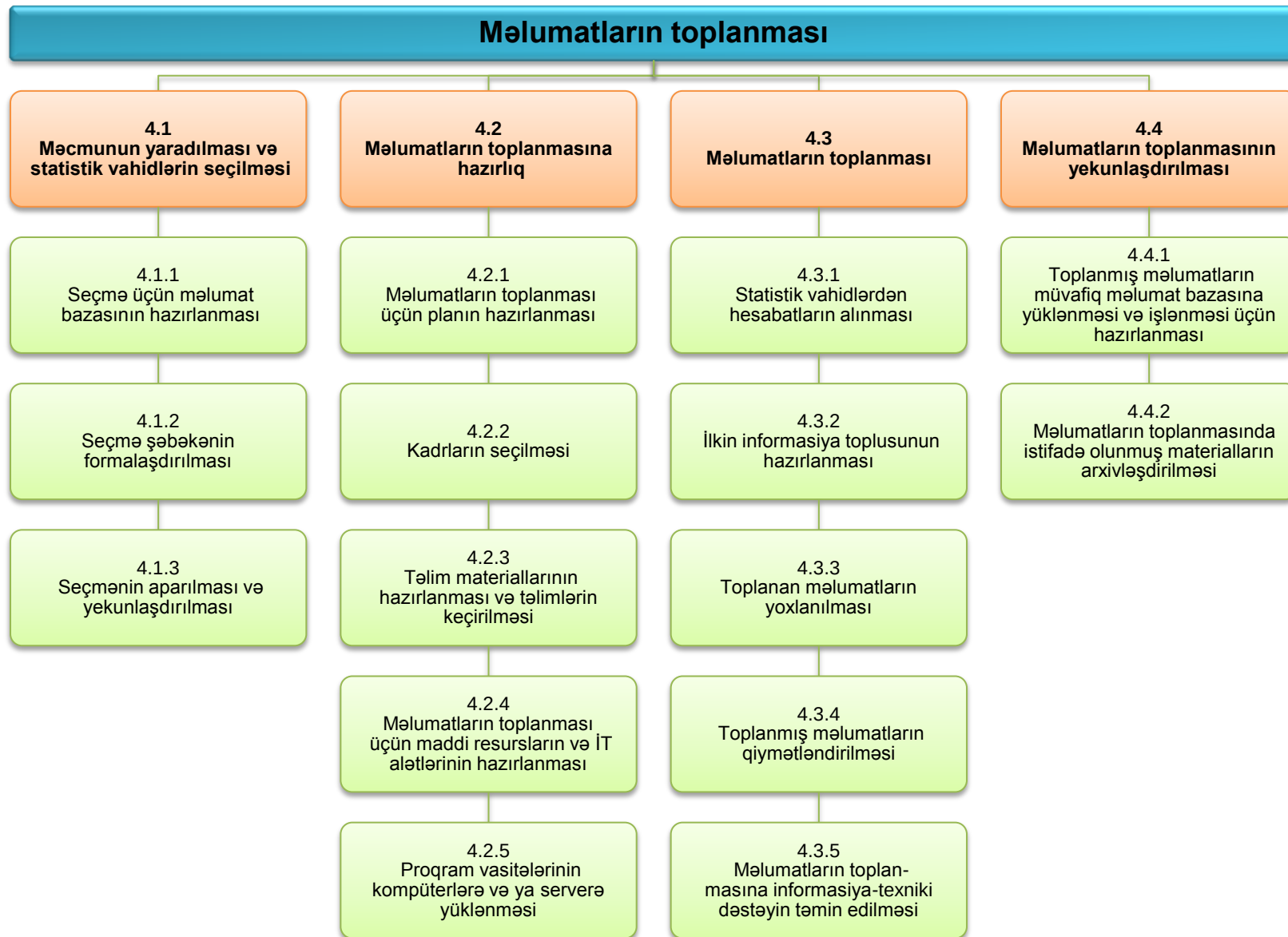
3.6.2 Sınağın keçirilməsi və qiymətləndirilməsi. Bu subaltproses biznes-prosesin sınağının keçirilməsi üçündür. Bu subaltprosesin ən mühüm nəticəsi biznes-prosesin necə həyata keçirilməsi və (və ya) onun necə təkmilləşdirilməsinə dair qiymətləndirmə hesabatı sayılır və bu hesabat 3.6-cı altprosesin təkrarlanmasına yaxud metodoloji və ya istehsal prosesinin istənilən komponentinin yenidən layihələndirilməsinə və onların 2.6.2-ci subaltproses vasitəsilə yenidən təhlilinə və təsdiqinə dair tövsiyələr aid ola bilər. Tövsiyələr, məlumatların toplanması mərhələsinin başlamasından əvvəl dəyişikliklərin əks etdirilməsinin vacibliyindən və imkanlarından asılı olaraq, biznes-prosesin cari və ya növbəti iterasiyalarına aid ola bilər.

3.7 İstehsal sisteminin yaradılmasının yekunlaşdırılması. Bu altproses iki subaltprosesi əhatə etməklə praktikada işlənməsi üçün hazır vəziyyətdə olan toplanmış və quraşdırılmış proseslərin və xidmətlərin, texnoloji əməliyyatlar sisteminin, modifikasiya edilmiş və yeni yaradılmış xidmətlərin istehsala ötürülməsi fəaliyyətini həyata keçirir. Bu fəaliyyətə aşağıdakılar daxil edilir:

- texniki sənədlər və istifadə qaydaları da daxil edilməklə prosesin komponentlərinə dair sənədlərin hazırlanması;
- prosesin icrası ilə bağlı kadrların öyrədilməsi;
- prosesin komponentlərinin istehsal istismarına ötürülməsi və onların real mühitdə gözlənilən iş keyfiyyətinin təmin edilməsi. Bu fəaliyyət həmçinin "İstehsal sisteminin sınaqdan keçirilməsi" altprosesinin (3.5-ci) bir hissəsi ola bilər.

3.7.1 *İstehsal sisteminin təqdimatı və sənədləşdirilməsi.* Bu subaltproses bütün sınaqlardan və metodoloji və ya istehsal prosesinin komponentlərinin uyğunlaşdırılmasından sonra 3.6.2-ci subaltprosesə dair qiymətləndirmə hesabatını (əgər bu qiymətləndirmə hesabatında tövsiyə edilirsə) təsdiqləmək üçündür. Bu subaltproses üzrə təsdiq onu göstərir ki, istehsal sistemi toplanma fazasının başlanmasına hazırdır. İstehsal sisteminin təsdiqindən sonra, o ümumi qaydada DSK-nın rəhbərliyinə təqdim edilir.

3.7.2 *İstehsal sistemi ilə tanışlıq, kadrların məlumatlandırılması, texniki dərslərin keçirilməsi.* Bu subaltprosesin məqsədi istehsal sisteminin istifadəçilərini sistemin strukturu, prosedurları və komponentlərinin iş təlimatları ilə tanış etməkdir. Tanışlıq müəyyən texniki və digər treninqlər, istifadəçi kitabçalarının hazırlanması və təmin edilməsi və digər texniki sənədlər vasitəsilə həyata keçirilir. Bu subaltproses üzrə fəaliyyət çox vaxt IT üzrə struktur bölmənin dəstəyi ilə icra edilir.

Bu mərhələdə müxtəlif toplanma vasitələrindən (inzibati, statistik və qeyri-statistik reyestrlərdən və məlumat bazalarından götürülməsi də daxil olmaqla) istifadə etməklə lazım olan bütün informasiya (məlumatlar və metaməlumatlar) toplanır və ya bir araya gətirilir və onların növbəti mərhələdə işlənməsi üçün müvafiq mühitə yüklənməsi həyata keçirilir. Bura məlumat dəstlərinin formatının yoxlanılması daxil edilsə də, məlumatların hər hansı bir dəyişikliyi daxil edilmir, çünki bu işlər “Məlumatların işlənməsi” mərhələsində həyata keçirilir. Əgər statistik məhsul müntəzəm istehsal edilirsə, bu mərhələ hər iterasiyada icra olunur. Mərhələ bir-birini soldan sağa izləyən dörd altprosesə və subaltproseslərə bölünür. Altproseslərin icrası paralel ola bilər, həmçinin iterativ (təkrarlanan) olmaları da mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

4.1 Məcmunun yaradılması və statistik vahidlərin seçilməsi. “Məcmunun və seçmənin layihəsi” altprosesində (2.4-cü) müəyyənləşdirildiyi kimi məcmu həddləri müəyyən edilir və məlumatların toplanmasının bu iterasiyası üçün seçmənin aparılması həyata keçirilir. Bu altprosesə bir statistik biznes-prosesin daxilində seçmələrin müxtəlif seçilənləri arasında (məsələn, seçmələrin kəsişməsinin və onların rotasiyasının optimallaşdırılması məqsədi ilə), həmçinin seçmənin ümumi əsasını və ya ümumi reyestri istifadə edən müxtəlif biznes-proseslər arasında (məsələn, kəsişmələrin optimallaşdırılması və ya respondentlərin yükünün tarazlaşdırılması məqsədi ilə) koordinasiyası daxildir. Bir neçə statistik biznes-proseslər üçün seçmələrin əsasını formalaşdıran reyestrlərin saxlanılmasına ayrıca biznes-proses kimi baxılsa da, seçmənin əsasının aktuallığının saxlanılması və seçmələrin aparılmasının keyfiyyətliyinin təmin edilməsi də, bu altprosesdə həyata keçirilir. Bu altprosesə məxsus olan seçmə yanaşmanın, adətən bütünlüklə mövcud mənbələrinin (məsələn, inzibati mənbələr) istifadəsinə əsaslanan proseslərə aidiyyəti olmur, çünki belə proseslərdə müayinə edilən məcmular mövcud məlumatlar əsasında formalaşdırılır, sonra başdan-başa müşahidə metodu istifadə edilir. Altproses üç subaltprosesi əhatə edir:

4.1.1 Seçmə üçün məlumat bazasının hazırlanması. Bu subaltprosesdə 2.4.1-ci subaltprosesdə seçmə məcmu həddü üçün müəyyən edilmiş məlumat bazası məlumat toplanmasının cari iterasiyasında seçmə üçün hazırlanır. Burada, eləcə də keyfiyyət meyarları müxtəlif statistik müşahidələr üçün bir neçə statistik sahə tərəfindən və ya rotasiyanın planlaşdırılması zamanı istifadə edilən məlumat bazasının dəstəklənməsi üçün nəzərə alınır.

4.1.2 Seçmə şəbəkənin formalaşdırılması. Bu subaltprosesdə 4.1.1-ci subaltprosesdə hazırlanmış seçmə məcmu həddündən və 2.4.2-ci subaltprosesdə layihələndirilmiş seçməyə dair metodologiyaya uyğun seçmə məcmu formalaşdırılır.

4.1.3 Seçmənin aparılması və yekunlaşdırılması. Bu subaltprosesdə məlumatların toplanması və məlumatların işlənməsi mərhələləri üçün vacib sayılan məlumatların əlavə edilməsi ilə seçmənin aparılması yekunlaşır. İntervyüerlərin eyniləşdirmə kodları, statistik vahidlər və ya keyfiyyət göstəricilərinin hesablanması üçün sonradan lazım olacaq məlumatlar nümunə kimi göstərilə bilər.

4.2 Məlumatların toplanmasına hazırlıq. Bu altproses beş subaltprosesi əhatə edir və onun məqsədi insanların, proseslərin və texnologiyaların bütün planlaşdırılmış vasitələrlə məlumatların və metaməlumatların toplanmasına hazır olmasının təmin edilməsidir. Bu müəyyən vaxt aparır, çünki statistik biznes-prosesin konkret halda tətbiqinin hazırlığı üzrə strateji, plan və təlim xüsusiyyətli fəaliyyətə daxil edilir. Proses müntəzəm təkrarlananda, bu işlərin bəzilərinin (və ya hamısının) hər iterasiyada müfəssəl icrasına tələb yaranmır. Birdəfəlik və ya yeni proseslər üçün bu işlər davamlı ola bilər. Bu altprosesə aşağıdakılar daxil edilir:

- məlumatların toplanması strategiyasının hazırlanması;
- məlumatları toplayan kadrların təlimi;
- məlumatların toplanması üçün lazım olan resursların mövcudluğunun təmin edilməsi (məsələn, noutbukların);
- köməkçi toplanma orqanlarla (məs., kompüter vasitəsilə intervyü üçün subpodratçılar) şərtlərin razılaşdırılması;
- respondentlərin sorğulanması və məlumatların əldə edilməsi məqsədi ilə toplanma sisteminin formalaşdırılması;
- toplanan məlumatların qorunmasının təmin edilməsi;
- məlumatların toplanması vasitələrinin (məsələn, sorğu vərəqələrinin çap edilməsi, onların mövcud məlumatlarla ilkin doldurulması, sorğu vərəqələrinin və məlumatların intervyüerlərin kompüterlərinə yüklənməsi və s.) hazırlanması.

Qeyri-müşahidə mənbələri istifadə olunduqda, bu altprosesə, mənbələrdən lazımi informasiyanın əldə edilməsi və ya çıxarılması üçün lazımi proseslərin, sistemlərin və məxfilik prosedurlarının mövcudluğunun təminatı daxil ediləcəkdir.

4.2.1 Məlumatların toplanması üçün planın hazırlanması. Bu subaltprosesdə müayinəyə məsul struktur bölmə məlumat toplanması prosesi üçün plan hazırlayır. Plan bütün fəaliyyət növlərini əhatə edən məsul struktur orqanlar (YSO) üçün yaradılmasını və ya intervyüerləri və respondentləri metodoloji dəstəklə təmin edəcək konkret əməkdaşları (metodistləri) nəzərdə tutur. Plan, eləcə də sahə işləri və məlumatların məlumat bazasına daxil edilməsi məqsədilə hesabatların proqram təminatı vasitəsilə təqdim olunması üçün bütün son müddətləri də əhatə edir.

4.2.2 Kadrların seçilməsi. Bu subaltprosesdə məlumat toplanması üçün işçi heyəti müəyyən edilir. Proses fərdi müqavilələrin hazırlanmasını və işçilərlə (intervyüerlərlə) ünsiyyəti ehtiva edir. Respondentlərin öz məlumatlarını birbaşa olaraq mərkəzi məlumat bazasına daxil etdikləri biznes statistikasına və digər analoji hallarda isə DSK tərəfindən məsul əməkdaşlar müəyyən olunur ki, onların fəaliyyətinə respondentlərlə əlaqə vasitələrinin siyahılarının yoxlanılması və onların aktuallaşdırılması da aid edilir.

4.2.3 Təlim materiallarının hazırlanması və təlimlərin keçirilməsi. Bu subaltprosesdə intervyüer və respondentlər üçün təlimat xarakterli və metodoloji göstərişlər kimi tədris materialları hazırlanır. Təlimlər əvvəlki illərin toplanma alətlərində (sorğu anketləri, dəstəkverici hüquqi və digər sənədlər) baş vermiş dəyişikliklərin çatdırılmasını da ehtiva edə bilər. Hazırlanmış materiallar təlim seminarlarında intervyüerlərə təqdim edilir və ya məlumatların intervyüerlərsiz toplanması halında isə birbaşa respondentlərə göndərilir. Məlumat toplama üsulu CATI olduğu təqdirdə, təlim seminarlarına məlumatların toplanması və daxil edilməsi üzrə proqram təminatının təqdimatı və sınağı da daxil edilir.

4.2.4 Məlumatların toplanması üçün maddi resursların və IT alətlərinin hazırlanması. Bu subaltprosesdə 2.3-cü altprosesində layihələndirilmiş toplanma materialları və alətləri (sorğu anketləri, təlimatlar, metodiki qeydlər, rəsmi məktublar və sərəncamlar) hazırlanaraq çap edilir və toplanma prosesinin müvafiq iştirakçıları və orqanları arasında yayımlanır.

4.2.5 Proqram vasitələrinin kompüterlərə və ya serverə yüklənməsi. Bu subaltprosesdə məlumatların daxil edilməsi proqramına giriş istifadəçi adı və şifrəsi, eləcə də müvafiq keçid (link) və təlimatlar vasitəsilə təmin edilir. Bura, eləcə də YSO-da lazım gəldikdə, mobil qurğulara (planşetlərə) məlumatların toplanması və daxil edilməsi üzrə proqram təminatının yüklənməsi də aiddir. Məlumatların toplanması və daxil edilməsi proqramlarına girişin təmini

məlumat toplanmasına başlamağın mümkünlüyü (əgər bu 4.2.1-ci subaltprosesdə hazırlanmış planda qeyd edilmişdirsə) mənasını verir.

4.3 Məlumatların toplanması. Bu altproses müxtəlif vasitələrin istifadəsi ilə mənbədə istehsal olunmuş işlənməmiş mikroməlumatları və ya aqreqasiya elementlərini, həmçinin hər hansı əlaqəli metaməlumatı daxil edən informasiyanın toplanmasının və ya bir araya gətirilməsinin keçirildiyi zaman yararlıdır. Altprosesə məlumatları təqdim edənlərlə qabaqcadan əlaqələr yaratmaq və əlavə xəbərdarlıqların verilməsi ilə əlaqədar hər hansı növbəti işlər daxil edilir. Bura mənbədən və toplama formasından asılı olaraq, əlaqədar məlumatların mexaniki daxil edilməsi və ya sahə işinin idarə olunması daxil edilə bilər. Bu prosesdə məlumatları təqdim edənlərlə nə vaxt və necə əlaqə yaradıldığı, onlardan cavab alınıb və ya alınmadığı müəyyənləşir. Bu altprosesə həmçinin məlumatların toplanmasına cəlb edilmiş məlumatları təqdim edənlərlə aparılan iş də daxil edilir. Bu iş statistik struktur bölmələr ilə məlumatları təqdim edənlər arasında əlaqələrin pozitiv saxlanmasına və tövsiyələrin, sorğuların, şikayətlərin qeydiyyatının və onların cavablandırılmasının hazırlığını təmin edir. İnzibati və digər qeyri-statistik mənbələrdə bu proses qısadır: ya təchizatçıya informasiyanı göndərmək üçün xahiş edilir, ya da təchizatçının özü tərəfindən informasiya cədvələ əsasən göndərilir. Toplanma başa çatanda bağlanır və onun icrası haqqında hesabat hazırlanır. Əldə edilmiş informasiyanın strukturunun və bütövlüyünün bəzi ilkin yoxlanması bu altprosesdə həyata keçirilə bilər (məs., faylların uyğun formatda olduğunun və gözlənilən sahələrinin mövcudluğunun yoxlanması). Bütöv tərkibin yoxlanması "Məlumatların işlənməsi" mərhələsində aparılır. Altproses beş subaltprosesi əhatə edir:

4.3.1 Statistik vahidlərdən hesabatların alınması. Bu subaltprosesdə YSO-dan və respondentlərdən ilkin aralıq hesabatlar qəbul edilir. Bu prosesə hesabatların təqvim planına uyğun olaraq vaxtlı-vaxtında alınmasının monitorinqi də daxildir. Monitorinq aparatın müayinəyə məsul struktur bölməsi tərəfindən həyata keçirilir.

4.3.2 İlkin informasiya toplusunun hazırlanması. Bu subaltprosesdə toplanmış ilkin məlumatların yoxlanması üçün məsul struktur bölməyə və müayinəyə cavabdeh statistiklərə bazaya girişi və İT alətlərindən istifadə imkanı verilir.

4.3.3 Toplanmış məlumatların yoxlanması. Bu subaltprosesdə avtomatlaşdırılmış yoxlamanın əsas prosedurları aparılır ki, bura bütün sualların cavablandırılmasına dair texniki yoxlama, idarəetmənin məntiqi elementlərinin effektivliyinin və ya məlumatların formatının tələblərə uyğunluğunun yoxlanması aiddir. Bir çox hallarda, avtomatlaşdırılmış yoxlamanın bu prosedurları İT üzrə struktur bölmə tərəfindən həyata keçirilir və yoxlamanın nəticələri qiymətləndirmənin və digər prosedurların aparılması üçün məsul struktur bölmələrə təqdim edilir.

4.3.4 Toplanmış məlumatların qiymətləndirilməsi. Bu subaltproses 4.3.3-cü subaltprosesin nəticələrinin qiymətləndirilməsi və texniki problemlərin həlli məqsədilə tədbirlərin görülməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Texniki problemlər müəyyən edildiyi təqdirdə və əlavə tədbirlər görüldükdən sonra öz hesabatlarını yenidən təqdim etmələri üçün respondentlərə müraciət edilir. Respondentlər üçün izahatlar və ya hesabatların təkrarən təqdim edilməsi prosedurları 4.2.1-ci subaltprosesdə hazırlanmış planın bir hissəsi sayılır.

4.3.5 Məlumatların toplanmasına informasiya-texniki dəstəyin təmin edilməsi. Bu subaltprosesdə intervyüelərə, respondentlərə, YSO-ya və s. metodoloji, yaxud material-texniki dəstək nəzərdə tutulur. Bu, adətən, müayinənin ümumi metodologiyasına məsul olan aparatın sahə struktur bölməsi tərəfindən həyata keçirilir.

4.4 Məlumatların toplanmasının yekunlaşdırılması. Bu altprosesə məlumatların növbəti mərhələdə işlənməsi üçün toplanmış məlumatların və metaməlumatların münasib elektron mühitə yüklənməsi daxil edilir. Bu məlumatların mexaniki və ya avtomatlaşdırılmış qəbulunu, məsələn, kargüzər heyət tərəfindən ya kağız sorğu vərəqələrindən informasiyanın götürülməsi məqsədi ilə simvolların optik tanınması vasitələrinin istifadəsini, ya da başqa təşkilatlardan qəbul edilən faylların formatlarının konversiya edilməsini daxil edə bilər. Bura həmçinin toplanma fəaliyyətinin tələblərinə uyğunluğun təmin edilməsi üçün toplanma ilə əlaqəli proses metaməlumatlarının (paraməlumatlar) təhlili də daxil edilə bilər. Növbəti işlənməyə zərurət yaratmayan kağız sorğu vərəqəsi kimi toplanmanın fiziki vasitəsinin istifadəsi halında bu altprosesdə materialın arxivləşdirilməsi təmin edilir. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

4.4.1 Toplanmış məlumatların müvafiq məlumat bazasına yüklənməsi və işlənməsi üçün hazırlanması. Bu subaltprosesdə toplanmış və təsdiqlənmiş məlumatlar işlənilmə və təhlil üçün hazırlanır. Lazım olduğu təqdirdə, məlumatlar müvafiq məlumat bazasına yüklənilir. Yekun yoxlamalar icra edildikdən sonra sənədləşdirilir.

4.4.2 Məlumatların toplanmasında istifadə olunmuş materialların arxivləşdirilməsi. Bu subaltproses 4.2.3-cü subaltprosesdə hazırlanmış və istifadə edilən bütün materialların və alətlərin arxivləşdirilməsi, eləcə də toplanma prosesində iştirak edən intervyüerlərin və ya respondentlərin dəstəklənməsi üçün fəaliyyətə və onun səmərəliliyinə dair sənədləşdirilmə işlərini nəzərdə tutmuşdur. Bura, həmçinin toplanmış məlumatların qiymətləndirilməsi zamanı ortaya çıxan problemlərin sənədləşdirilməsi də daxildir. Bu sənədlər adətən 4.3.4-cü və 4.3.5-ci subaltproseslərdə IT üzrə mütəxəssislər və müayinəyə məsul əməkdaşlar (metodoloqlar) tərəfindən hazırlanır.

Məlumatların işlənməsi

Bu mərhələ məlumatın “təmizlənmə”sini və onların təhlilə hazırlanmasını təsvir edir. Bu mərhələ təhlil və statistik məhsul kimi yayılmasının mümkünüyü üçün daxil edilmiş məlumatları yoxlayan, “təmizləyən” və transformasiya edən altproseslərdən ibarətdir. Zərurətdən asılı olaraq, proses bir neçə dəfə təkrarlana bilər. Statistik məhsulun müntəzəm istehsalında bu mərhələ hər iterasiyada mövcud ola bilər. Bu mərhələnin altprosesləri statistik və qeyri-statistik mənbələrdən olan məlumatlara (seçmə məlumatlara məxsus olan “Məlumatlar üçün çəkirlərin hesablanması” altprosesi (5.6-cı) istisna edilməklə) tətbiq edilə bilər.

“Məlumatların işlənməsi” və “Məlumatların təhlili” mərhələləri iterativ və paralel ola bilər. Təhlil məlumatların daha yaxşı başa düşülməsinə imkan verir, nəticədə məlumatların bir daha işlənməsinə ehtiyac yaranır. “Məlumatların işlənməsi” və “Məlumatların təhlili” mərhələləri çərçivəsində iş “Məlumatların toplanması” mərhələsinin yekunlaşdırılmasına qədər başlaya bilər. Bu, məlumatların vaxtılı-vaxtında olması istifadəçilər üçün əhəmiyyətli olanda ilk nəticələrin alınmasına imkan verir, həmçinin təhlil üçün vaxtı artırır.

Bu mərhələ səkkiz altprosesə və subaltproseslərə bölünür. Bu altproseslər bir-birini soldan sağa izləyirlər, onların icrası paralel ola bilər, həmçinin iterativ (təkrarlanan) olmaları da mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

5.1 Məlumatların birləşdirilməsi. Bu altproses bir və ya daha artıq mənbədən məlumatları birləşdirməklə bir subaltprosesi əhatə edir. Bu “Məlumatların toplanması” mərhələsinin altproseslərinin nəticələri birləşdirildikdə baş verir. Giriş məlumatları xarici və daxili məlumatların qarışığından və inzibati məlumatlardan götürülməsi də daxil olmaqla məlumatların müxtəlif toplanma vasitələrindən yaranır. Nəticəsi - əlaqələndirilmiş məlumatlar massividir. Məlumatların birləşdirilməsi aşağıdakıları əhatə edə bilər:

- inteqrə olunmuş statistikanın (məs., milli hesablar) yaradılmasının bir hissəsi kimi müxtəlif mənbələrdən məlumatların birləşdirilməsi;
- müxtəlif mənbələrin mikro və ya makroməlumatlarını əlaqələndirmək məqsədi ilə yazıların uyğunlaşdırılması/birləşdirilməsi əməliyyatları;
- iki və ya daha artıq mənbənin tərkibində eyni göstərici (müxtəlif əlamətlərlə) üzrə məlumatların olduğu halda prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi.

Məlumatların birləşdirilməsi bu mərhələnin hər bir anında, hər hansı altprosesdən əvvəl və ya sonra icra oluna bilər. Hər hansı statistik biznes-prosesdə bir neçə birləşdirmə halı ola bilər. Məlumatların qorunması tələblərindən asılı olaraq, birləşdirmədən sonra məlumatlar anonimləşdirilə bilər, yəni onların məxfiliyinin qorunması üçün ad və ünvan kimi eyniləşdirmələrdən məhrum olunurlar.

5.1.1 Müxtəlif məlumat mənbələrinin inteqrə edilməsi. Bu subaltproses daxili (müxtəlif müayinələr), yaxud kənar (inzibati və ya digər mənbələr) məlumat mənbələrinin (faylların) inteqrasiya edilməsinə yönəldilmişdir. İstehsal olunmalı çıxış məlumatları müxtəlif domenlərdən toplanmış məlumatların kombinasiyasından ibarət olduğu halda bu inteqrasiya mühüm əhəmiyyətli sayılır. Bir çox hallarda bu subaltprosesin Milli hesablar statistikasına kimi sahələrdə tətbiqi daha məqsəduyğundur.

5.2 Təsnifləşdirmə və kodlaşdırma. Bu altprosesdə giriş məlumatları təsnifləşdirilir və kodlaşdırılır. Məsələn, kodlaşdırmanın avtomatlaşdırılmış və ya mexaniki əməliyyatı zamanı respondentin mətnli cavabına müvafiq təyin edilmiş təsnifləşdirmə sxeminə uyğun rəqəmli kodu verilir. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

5.2.1 Daxil edilən ilkin məlumatların kodlaşdırılması. Bu subaltprosesdə daxil edilən məlumatlar öncədən müəyyən olunmuş təsnifatlara, milli, yaxud daxili kod siyahılarına uyğun kodlaşdırılır. Bu kodlaşdırma prosedurları sonrakı əməliyyat mərhələlərində növbəti hesablamaların aparılması və ya hesablanan dəyişənlərin və aqreqasiya elementlərinin əldə

edilməsi üçün zəruridir. Bəzi hallarda kodlaşdırma, 5.4.2-ci subaltprosesdə vahidlərin və ya digər elementlərin impyutasiyasından sonra icra edilə bilər.

5.2.2 Statistik vahidlərin təsnifləşdirilməsi. Bu subaltproses aqreqasiya elementlərinin hesablanması və ya təhlilində sonrakı istifadə üçün giriş məlumatlarının konkret təsnifatlara, yaxud yeni siniflərə və ya qruplara təsnifləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Giriş məlumatlarının təsnifləşdirilməsi 2.1.1-ci subaltprosesdə layihələndirilmiş çıxış məlumatlarına əsaslanır. Bəzi hallarda təsnifləşdirmə, 5.4.2-ci subaltprosesdə vahidlərin və ya digər elementlərin impyutasiyasından sonra icra edilə bilər.

5.3 Məlumatlara baxış və onların düzgünlüyünün yoxlanılması. Bu altproses sualların cavablandırılmaması hallarının, səhv kodlar kimi potensial problemlərin, səhvlərin, ziddiyyətlərin müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə məlumatların tədqiqində tətbiq edilir. Bunu giriş məlumatlarının yoxlanılması da adlandırmaq olar. Öncədən təyin edilmiş qaydalara əsasən məlumatların yoxlanılması müəyyən ardıcılıqla icra edilə bilər. Avtomatlaşdırılmış və ya mexaniki üsulla yoxlamanın həyata keçirilməsi və ya redaktəsi üçün məlumatlar nişanlanıla bilər. Məlumatlara baxış və onların düzgünlüyünün yoxlanılması mənbənin hər hansı bir növündən olan məlumata (birləşdirmədən əvvəl və ya sonra) tətbiq edilə bilər. Düzgünlüyün yoxlanması "Məlumatların işlənməsi" mərhələsinə aid edilsə də, təcrübədə onun bəzi elementləri toplanma fəaliyyəti (xüsusən də veb-toplanma formalarında) dövründə həyata keçirilə bilər. Bu altproses mövcud və ya potensial xətalərin aşkar edilməsi ilə bağlıdır, lakin faktiki olaraq məlumatları dəyişdirən hər hansı təshihedici fəaliyyət 5.4-cü altprosesdə görülür. Bu altproses üç subaltprosesi əhatə edir:

5.3.1 Məlumatların ilkin mərhələdə yoxlanılması. Bu subaltprosesdə giriş məlumatlarının avtomatlaşdırılmadan, yəni mexaniki qaydada yoxlanılması həyata keçirilir. Bu proses, məlumatların toplanmasının yekunlaşmasından əvvəl başlanıla bilər, çünki sahə struktur bölmələri 4.3.2-ci subaltprosesdə yığılmış ilkin məlumatlara giriş imkanına malikdirlər. Bu proses detallı təhlili və cavabsız boş elementlərin və onun səbəblərinin təhlilini, əsas məlumatlarda olan uyğunsuzluqların, düzgün olmayan təsnifatın və məlumatların kodlaşdırılmasının yoxlanılmasını ehtiva edir. Bu prosesdə uyğunsuzluqlar və ya səhvlər müəyyən edildikdən sonra, əgər hesabat dövrü bitməmişdirsə və zərurət olarsa, məlumatların toplanılması prosesinin təkrarlanması həyata keçirilə bilər. Respondentlər üçün izahatlar və ya hesabatların təkrarən təqdim edilməsi prosedurları 4.2.1-ci subaltprosesdə hazırlanmış planın bir hissəsi sayılır.

5.3.2 Avtomatlaşdırılmış nəzarətin aparılması. Bu subaltprosesdə avtomatlaşdırılmış nəzarət prosedurları plana və müəyyənləşdirilmiş son tarixlərə uyğun olaraq həyata keçirilir. Bu prosesdə uyğunsuzluqlar müəyyən edildikdən sonra, əgər hesabat dövrü bitməmişdirsə və zərurət olarsa, məlumatların toplanılması prosesinin təkrarlanması həyata keçirilə bilər.

5.3.3 Keyfiyyətə nəzarət cədvəllərinin əldə edilməsi və təhlil olunması. Bu subaltprosesdə daxili sistem tərəfindən təqdim edilən keyfiyyətə nəzarət cədvəlləri təhlil edilir. Toplanmış ilkin məlumatlardakı səhvlərin və uyğunsuzluqların aşkarlanması üçün keyfiyyətə nəzarət cədvəllərinə dair bu sistem DSK tərəfindən hazırlanmışdır. Bu sistem metodoloqlar tərəfindən giriş məlumatlarının keyfiyyətinin təhlili və ilkin olaraq toplanmış məlumatların birləşdirilmiş aqreqasiya elementlərinin gözləntilərə uyğunluğunun yoxlanılması üçün istifadə edilir. Zəruri hallarda, keyfiyyətə nəzarət cədvəlləri yoxlanılması və əlavə emal prosesi üçün YSO-ya göndərilə bilər.

5.4 Məlumatların redaktəsi və impyutasiya. Bu altproses üç subaltprosesi əhatə etməklə məlumatlar düzgün olmadıqda, buraxıldıqda və ya qeyri-real olduqda, yeni göstəricilərin daxil edilməsini təmin edir. Bunu etmək üçün, məlumatların redaktəsi və impyutasiya termini ilə

müxtəlif metodlar əhatə olunur və çox vaxt qayda-əsaslı yanaşmadan istifadə edilir. Xarakterik addımlar bunlardır:

- məlumatların daxil edilməli və ya dəyişdirilməli olduğunun təyin edilməsi;
- istifadə olunmalı metodun seçimi;
- göstəricilərin daxil edilməsi və ya dəyişdirilməsi;
- yeni məlumatların onların dəyişdirilməsi haqqında qeydlə birlikdə məlumatlar massivinə qaytarılması;
- redaktə və impyutasiya prosesinə dair məlumatların istehsalı.

5.4.1 İmpyutasiya (şərti hesablama) elementlərinin təyin olunması. Bu subaltprosesdə imputasiya elementləri müəyyən edilir. Bununla yanaşı bura imputasiyanın və istənilən statistik vahidin, elementlərin və dəyişən kəmiyyətlərin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi də daxildir. Buna səbəb 1.5.3-cü subaltprosesdə planlaşdırıldığı kimi məlumat mənbələrinin kombinasiyasından istifadə və ya cavablandırılmama ola bilər.

5.4.2 İmpyutasiyanın (şərti hesablamaların) aparılması. Bu subaltprosesdə imputasiya proseduru(ları) 5.4.1-ci subaltprosesdən əldə edilən nəticələr əsasında tətbiq olunur. Yeni dəyişən kəmiyyətlər və ya vahidlər əldə edilənə kimi müvafiq elementlər əvvəlki giriş məlumatlarına tətbiq edilir. Bəzi hallarda giriş məlumatlarının təsnifləşdirildiyi və kodlaşdırmanın aparıldığı 5.2-ci altprosesi təkrarlamaq lazım gəlir.

5.4.3 İmpyutasiya üzrə qeydlərin alınması, redaktəsi və qiymətləndirilməsi. Bu subaltprosesdə həyata keçirilən impyutasiyanın qiymətləndirilməsi aparılır. Qiymətləndirməyə impyutasiya əmsalının hesablanması və işlənmə keyfiyyətinin digər göstəriciləri daxildir.

5.5 Yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin formalaşdırılması. Bu altprosesdə dəyişən kəmiyyətlər və vahidlər üçün məlumatların toplanması zamanı əldə olunmayan, lakin çıxışda tələb olunan statistikanın alınması üçün gərəkli olan əlamətlər formalaşır. Burada yeni dəyişən kəmiyyətləri məlumatlar massivində göstərilmiş bir və ya daha çox dəyişən kəmiyyətlərə riyazi düsturları və ya müxtəlif model fərziyyələrini tətbiq etməklə formalaşdırırlar. Fəaliyyət iterativliyi tələb edə bilər, çünki bəzi törəmə dəyişən kəmiyyətlər digər törəmə dəyişən kəmiyyətlərə əsaslanı bilər. Bunun üçün dəyişən kəmiyyətlərin düzgün formalaşdırılması təmin edilməlidir. Yeni vahidlər toplanmış vahidlər üzrə məlumatların aqreqasiya edilməsi və ya bölünməsi yolu ilə, yaxud digər müxtəlif qiymətləndirmə metodları ilə (misal üçün, məlumatların toplanma vahidi şəxs olduqda ev təsərrüfatlarının formalaşdırılması və ya toplanma vahidi hüquqi şəxs olduqda təşkilatın formalaşdırılması) formalaşdı bilər. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

5.5.1 Yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin formalaşdırılması. Bu subaltprosesdə 2.2-ci altprosesin nəticələri əsasında yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin formalaşdırılması aparılır. Yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin formalaşdırılması aqreqasiya elementlərinin əldə edilməsi və ya göstəricilərin, indekslərin və ya digər nəticələrin hesablanması üçün tələb olunur.

5.5.2 Yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin məlumatların emalı bazasına inteqrasiyası. Bu subaltprosesdə 5.5.1-ci subaltprosesdə formalaşdırılmış yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin məlumatların emalı bazasına inteqrasiyası həyata keçirilir. Bəzi hallarda yeni dəyişən kəmiyyətlər 5.6.1-ci subaltprosesdə çəkirlərin hesablanması vasitəsilə əldə edilə bilər.

5.6 Məlumatlar üçün çəkirlərin hesablanması. Bu altprosesdə "Məlumatların işlənməsi və təhlilinin layihəsi" altprosesində (2.5-ci) hazırlanmış metodologiyaya əsasən statistik vahidin qeydiyyatı üçün çəkirlər yaradılır. Seçmə müşahidədə çəkirlər nəticələrin baş məcmuya

representativliyi üçün yayılmasında və ya başdan-başa müşahidənin cavablandırılmayan suallarının hesablanması istifadə edilə bilər. Digər hallarda çəkilər göstəricilərin normalaşdırılması üçün tələb oluna bilər. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

5.6.1 Çəkilərin hesablanması. Bu subaltprosesdə çəkilər yaradılır və ya hesablanır. Buna səbəb isə cavabsızlıq, amillərin artması, yeni dəyişən kəmiyyətlərin və vahidlərin alınması (5.5.2-ci subaltproses üzrə) və s. ola bilər. Bir çox hallarda bu subaltprosesə seçmə üzrə ekspertlər cəlb edilir.

5.6.2 Hesablanmış çəkilərin məlumatların emalı bazasına inteqrasiyası. Bu subaltprosesdə növbəti hesablamaların aparılması və ya aqreqasiya elementlərinin əldə edilməsi üçün hesablanmış çəkilərin məlumatların emalı bazasına inteqrasiyası həyata keçirilir. Bir çox hallarda bu subaltprosesə seçmə üzrə ekspertlər cəlb edilir.

5.7 Aqreqasiya olunmuş göstəricilərin hesablanması. Bu altprosesdə mikroməlumatlardan və ya aşağı səviyyəli aqreqasiya olunmuş məlumatlardan aqreqasiya olunmuş məlumatlar və ya bütövlükdə məcmu üzrə yekunlar yaradılır. Bu, müəyyən xüsusiyyətli bütün qeydlər üzrə məlumatların cəmlənməsini, orta kəmiyyətlərin dəyərlərinin və dispersiyaların müəyyənləşdirilməsini, həmçinin müvafiq nəticələrin alınması üçün 5.6-cı altprosesdə müəyyən edilmiş çəkilərin istifadə edilməsini ehtiva edir. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

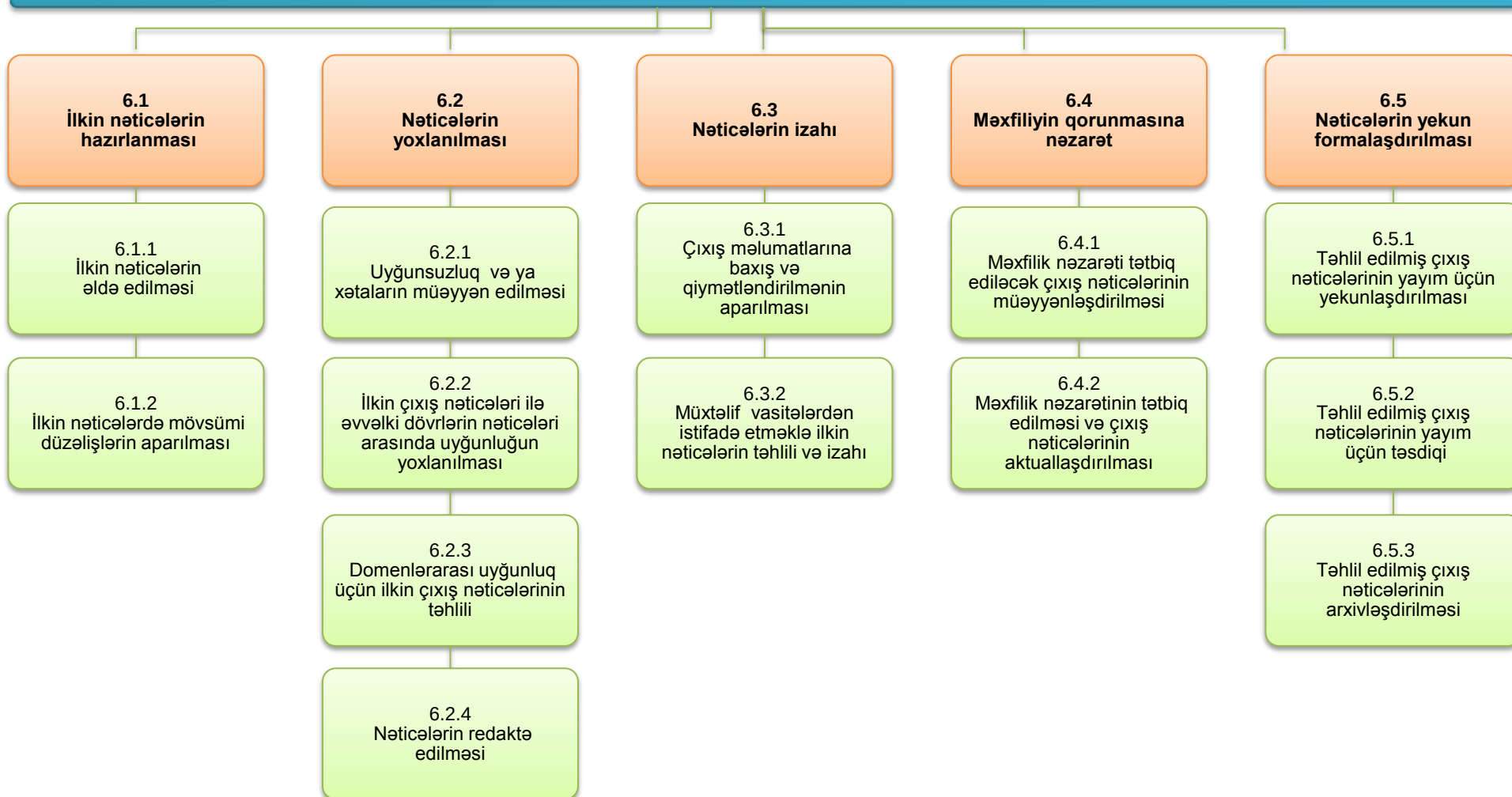
5.7.1 Aqreqasiya elementlərinin əldə edilməsi və ya hesablanması. Bu subaltprosesin məqsədi aqreqasiya elementlərinin əldə edilərək toplanmasıdır. Aqreqasiya elementlərinin əldə edilməsi çıxış məhsulu olaraq yeni aqreqasiya elementlərini hesablayan xüsusi vasitələrlə ilkin məlumat bazasına müraciət etməklə həyata keçirilə bilər. Bura həmçinin uyğun nəticələrin əldə edilməsi üçün 5.6-cı altprosesdə nəzərdə tutulan çəkilərin tətbiqi də aid edilir.

5.8 Yekun məlumat fayllarının formalaşdırılması. Bu altprosesdə cari mərhələnin digər altproseslərinin yekunları birləşdirilir, nəticədə "Məlumatların təhlili" mərhələsinin girişində istifadə olunan məlumatlar (adətən makroməlumatlar) faylı yaranır. Bəzən bu, xüsusən də icra müddətlərinin güclü təsiri altında olan biznes-proseslər üçün, həmçinin ilkin və yekun qiymətləndirmənin aparılması tələb olunan zaman yekun deyil aralıq faylı ola bilər. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

5.8.1 İşlənmiş məlumat fayllarının təhlil üçün hazırlanması. Bu subaltprosesə işlənmiş məlumat fayllarının təhlil üçün hazırlanması aiddir. Məlumat faylları 5.5-ci altprosesdə işlənmiş mikroməlumatları, çəkiləri və aqreqasiya elementlərini əhatə edir.

5.8.2 İşlənmiş məlumat fayllarının arxivləşdirilməsi. Bu subaltprosesin məqsədi dərc edilmiş məlumat fayllarının və "Məlumatların işlənməsi" mərhələsində həyata keçirilən prosedurların sənədlərinin arxivləşdirilməsidir. Bəzi hallarda rüblük məlumatların yenidən hesablanmasına və ya hesabat dövrü üçün ümumiləşdirilməsinə ehtiyac duyulur. Bu səbəbdən, emal üçün lazım olan bütün fayl və sənədlər də daxil olmaqla, işlənmiş aqreqasiya elementləri və məlumat faylları (məsələn, SPSS sintaksis faylları, Milli hesablar sistemi üçün məlumat faylları, çəki cədvəlləri və s.) arxivləşdirilir.

Məlumatların təhlili

Bu mərhələdə statistik məhsullar istehsal olunur, ətraflı yoxlanılır və yayılmaya hazır olur. Bura statistik məzmunun (izahatlar, texniki qeydlər də daxil olmaqla) hazırlanması və məhsulların istifadəçilərin tələblərinə uyğun olmasının təmin edilməsi daxil edilir. Bu mərhələ, həmçinin statistik təhlilçilər üçün istehsal olunan statistikanı dərk etməyə imkan verən altprosesləri və fəaliyyət növlərini əhatə edir. Müntəzəm istehsal olunan statistik məhsullar üçün bu mərhələ hər iterasiyada icra edilir. “Məlumatların təhlili” mərhələsi və onun altprosesləri məlumatların mənbələrindən asılı olmayaraq bütün statistik məhsullara aiddir.

“Məlumatların təhlili” mərhələsi beş altprosesə və subaltproseslərə bölünür ki, bu altproseslər bir-birini soldan sağa izləyirlər. Onların icrasının paralel və iterativ (təkrarlanan) olmaları da mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

6.1 İlkən nəticələrin hazırlanması. Bu altproses məlumatlar çıxış nəticəyə çevriləndə icra edilir. Bu, indekslər, trendlər və ya mövsümi düzəliş edilmiş məlumatlar sırası kimi əlavə göstəricilərin istehsalını və keyfiyyət əlamətlərinin qeydiyyatını əhatə edir. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

6.1.1 İlkən nəticələrin əldə edilməsi. Bu subaltproses əsasən 5.7-ci altprosesdə hesablanmış aqreqasiya elementlərinin məcmusundan əldə edilmiş çıxış məlumatlarının hazırlanmasına və ya əvvəlki iterasiyaların çıxış məlumatlarının yenilənməsinə yönəlmişdir. Bura, həmçinin lazım olduğu təqdirdə əlavə indeks göstəricilərinin və yeni aqreqasiya elementlərinin hesablanması daxildir. Cavabsızlıq səviyyəsi kimi keyfiyyət göstəriciləri, seçmə xətalı və ya digər lazımi göstəricilər çıxış məlumatlarının layihələrinin hazırlanmasına paralel olaraq hesablanır. Əksər hallarda bu hesablamalar Elmi-Tədqiqat və Statistik İnnovasiyalar Mərkəzi tərəfindən aparılır. Keyfiyyət göstəriciləri 6.2-ci altprosesin nəticələrinin əlavə yoxlanışı üçün və ya 8.2.1-ci subaltprosesdə əlavə məlumat kimi istifadə edilə bilər.

6.1.2 İlkən nəticələrdə mövsümi düzəlişlərin aparılması. Bu subaltprosesdə tendensiyaların hesablanması üzrə zaman sıralarının mövsümi düzəlişləri həyata keçirilir.

6.2 Nəticələrin yoxlanılması. Dörd subaltprosesi əhatə edən bu altprosesin icrası zamanı statistiklər çıxış nəticənin keyfiyyətini qəbul edilmiş sxemə uyğun yoxlayanda, mümkün hədləri və gözləntiləri nəzərə almaqla həyata keçirirlər. Bu altproses, həmçinin müşahidə edilən obyekt haqqında hər hansı məlumatların izlənilməsi ilə əlaqədar işi də əhatə edir. Araşdırılan sahədə xüsusi bilgiler ümumiləşdirmə effekti ilə toplanır. Bu bilgiler sonra gözlənilən nəticədən kənarlaşmaların aşkar edilməsi və əsaslı təhlilin aparılması üçün cari məlumatlar massivinə və cari prosesə qarşı tətbiqdə istifadə edilir. Yoxlama üzrə fəaliyyətə aşağıdakılar daxil edilə bilər:

- statistik məcmunun əhatə olunması və cavabvermə faizinin tələb olunan səviyyəyə uyğunluğunun yoxlanılması;
- alınmış statistikanın ötən dövrlərin nəticələri ilə müqayisəsi (məntiqsiz deyilsə);
- əlaqəli metaməlumatların və paraməlumatlarının gözləntilərə uyğun mövcudluğunun yoxlanması;
- statistikanın işə aidliyyəti olan digər məlumatlarla (daxili və xarici) tutuşdurulması;
- statistikada uyğunsuzluqların və ziddiyyətlərin öyrənilməsi;
- makro səviyyədə redaktənin yerinə yetirilməsi;
- statistikanın gözlənilənlərə və sahə bilgilərinə uyğunluğunun yoxlanılması.

6.2.1 Uyğunsuzluq və ya xətalərin müəyyən edilməsi. Bu subaltprosesdə hazırlanmış çıxış məlumatlarının prosesin müəyyən mərhələsində baş verə biləcək uyğunsuzluq və ya xəta baxımından təkrar yoxlanılması həyata keçirilir.

6.2.2 İlk çıxış nəticələri ilə əvvəlki dövrlərin nəticələri arasında uyğunluğun yoxlanılması. Bu subaltprosesdə istehsal edilmiş ilk çıxış məlumatlarının əvvəlki dövrün müvafiq məlumatları ilə müqayisəsi həyata keçirilir.

6.2.3 Domenlərarası uyğunluq üçün ilk çıxış nəticələrinin təhlili. Bu subaltprosesdə istehsal edilmiş ilk çıxış məlumatları digər statistik domenlərin istehsal etdikləri oxşar çıxış məlumatları ilə domenlər arasındakı uyğunluq baxımından təhlil edilir.

6.2.4 Nəticələrin redaktə edilməsi. Bu subaltprosesdə ehtiyac olduğu təqdirdə çıxış məlumatlarının makro redaktəsi aparılır. Əsasən daxili məlumat mənbələri ilə uyğunluq yoxlanıldıqdan sonra təhlil həyata keçirilir.

6.3 Nəticələrin izahı. Bu altproses statistiklər tərəfindən çıxış nəticələrinin tam izahının alınmasına xidmət edir. Buna əsaslanaraq onlar, statistikanın nə dərəcədə onların ilk tələblərini əks etdirməsini qiymətləndirərək, müxtəlif alətlərdən, vasitələrdən istifadə edilməsi və ətraflı statistik təhlilin aparılması ilə statistikanı hərtərəfli gözdən keçirərək, bu tsikldə istehsal olunan statistik məhsulları diqqətlə təhlil və izah edirlər. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

6.3.1 Çıxış məlumatlarına baxış və qiymətləndirilmənin aparılması. Bu subaltprosesdə çıxış məlumatlarının baxışı və qiymətləndirilməsi aparılır. Proses nəticələrinin strukturu, zaman axını üzrə tendensiyalar və indekslər üzrə gözləntilərin təhlili və müqayisəsinə istiqamətlənmişdir.

6.3.2 Müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə ilk çıxış nəticələrinin təhlili və izahı. Bu subaltprosesdə ilk çıxış nəticələrinin təhlili və izahı həyata keçirilir. Bu özündə əlavə izahların hazırlanmasını, təqdim edilməsi və müxtəlif cədvəllər, qrafiklər, xəritələr və s. şəkildə vizuallaşdırılması üçün müxtəlif alətlərin istifadəsi ilə aparılmış təhlilin nəticələrini ehtiva edir. Həmçinin tətbiq edilməsi mümkün olan əlavə izahların (mətn və qrafik şəkilli) hazırlanması həyata keçirilir.

6.4 Məxfiliyin qorunmasına nəzarət. Bu altprosesdə məxfilik üzrə təyin edilmiş qaydaların pozulmaması üçün yayılmalı olan məlumatlar (və metaməlumatlar) müəyyən edilir. Bu, məlumatların ilk və təkrar aşkarlanması üçün yoxlanılmasını, qorunma texnikasının və məlumatların dəyişikliyinə tətbiqini əhatə edə bilər. Məxfilik nəzarətinin səviyyəsi və metodu müxtəlif növ məhsullar üçün fərqlənə bilər. Məsələn, tədqiqat məqsədləri üçün mikroməlumatlara qarşı istifadə olunan yanaşma nəşr olunmuş cədvəllər və xəritələr üçün fərqli ola bilər. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

6.4.1 Məxfilik nəzarəti tətbiq ediləcək çıxış nəticələrinin müəyyənləşdirilməsi. Bu subaltproses əsasən 1.3.1-ci subaltprosesdə müəyyən edilmiş məqsədlər və məxfilik nəzarətinin tətbiqinə dair daxili qaydalar əsasında məxfilik nəzarətinin obyektini hesab edilən nəticələrin eyniləşdirilməsinə yönəldilmişdir. Bu proses yalnız məxfi nəticələrin eyniləşdirilməsini deyil, eləcə də statistik vahidlərin və statistik məlumatların müəyyənləşdirilməsini də əhatə edir.

6.4.2 Məxfilik nəzarətinin tətbiq edilməsi və çıxış nəticələrinin aktualaşdırılması. Bu subaltproses əsasən 2.1-ci altprosesdə müəyyən edilmiş müxtəlif növ statistik məhsulların (məsələn, cədvəl, qrafik və xəritə) məxfilik nəzarəti üsullarının idarə edilməsinin tətbiqinə yönəlmişdir. Bu subaltprosesdə həyata keçirilən tədbirlər özündə tətbiq olunan məxfilik nəzarətinin nəticələri ilə birgə çıxış məlumatlarının yenilənməsini ehtiva edir. Bəzi hallarda açıqlanmış rəqəmlərin və ya vahidlərin səviyyəsi sənədləşdirilir və sonradan izahlı və ya

əlavə qeydlər kimi son nəticələrə (6.5.1-ci subaltproses) daxil edilir. Məxfilik nəzarəti 6.4.1-ci subaltprosesin nəticələrinə, eləcə də məxfiliyi qorumaq şərti ilə çıxış məlumatlarının hazırlanması qaydalarını özündə əks etdirən hüquqi sənədlərə və ya təlimatlara uyğun olaraq tətbiq edilir.

6.5 Nəticələrin yekun formalaşdırılması. Üç subaltprosesdən ibarət bu altprosesdə statistikanın və onunla bağlı informasiyanın məqsədli təyinatı və tələb edilən keyfiyyət dərəcəsinə uyğunluğu və bununla da, istifadə üçün hazır olması təmin edilir.

Altprosesə daxildir:

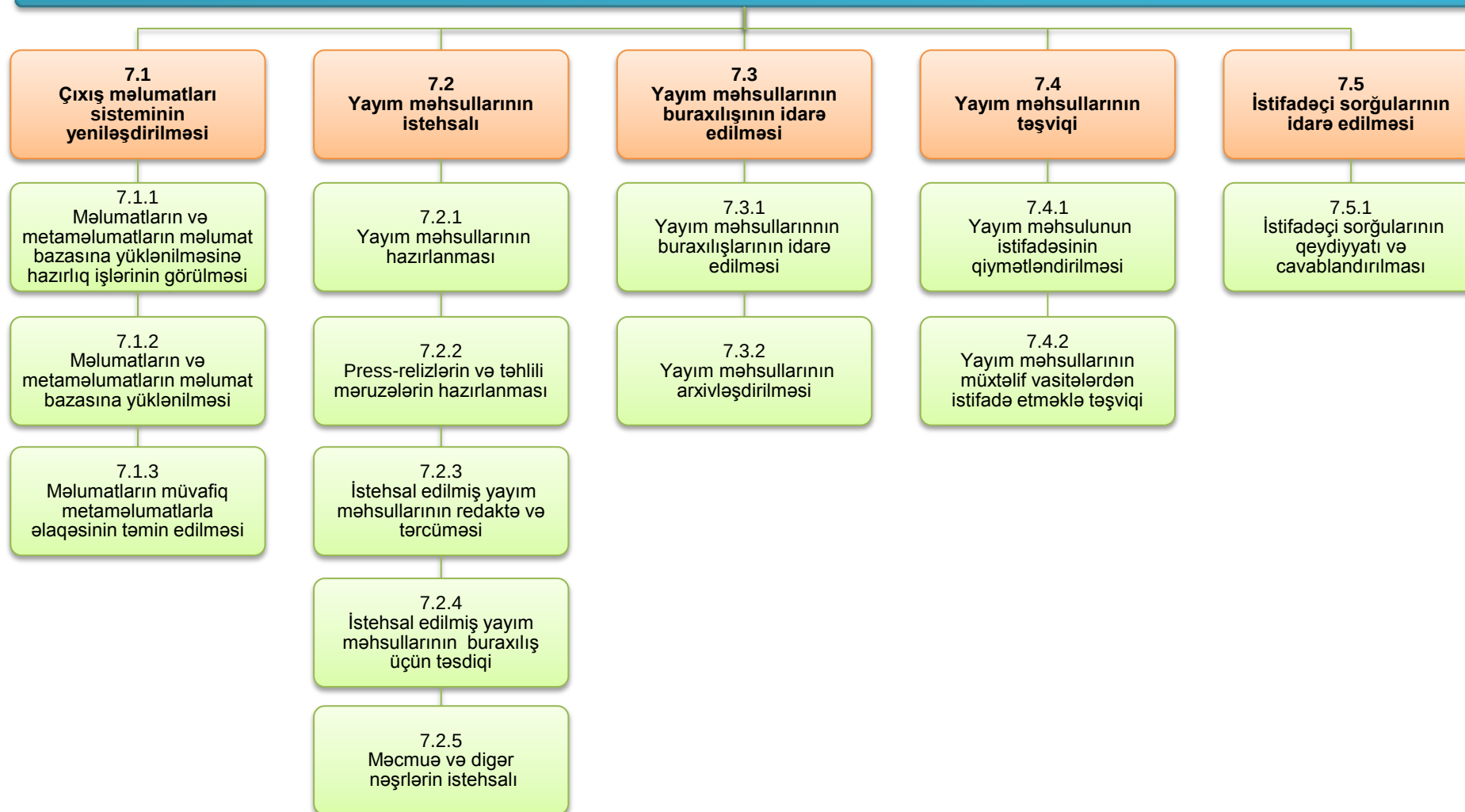
- ziddiyyətsizliyə dair yoxlamanın yekunlaşdırılması;
- nəşrin kateqoriyasının müəyyən edilməsi, anonsun və annotasiyanın verilməsi;
- şərh, izahatları, texniki qeydləri, brifinqləri, informasiyanın dəqiqliyinin xarakteristikasını və digər lazımi metaməlumatları daxil edən köməkçi informasiyanın hazırlanması;
- daxili müşayiətedici sənədlərin hazırlanması;
- sahə üzrə müvafiq daxili ekspertlərlə nəşrqabağı müzakirə;
- statistik materialların nəşr üçün təsdiq edilməsi.

6.5.1 Təhlil edilmiş çıxış nəticələrinin yayım üçün yekunlaşdırılması. Bu subaltprosesdə yekun razılaşmaların tamamlanması üçün köməkçi məlumatların hazırlanması və müvafiq struktur bölmələrin (yayım üzrə struktur bölmənin təmsalında) əməkdaşları ilə müzakirələrin aparılması həyata keçirilir.

6.5.2 Təhlil edilmiş çıxış nəticələrinin yayım üçün təsdiqi. Bu subaltprosesdə yekunlaşdırılmış (təhlil edilmiş) çıxış məlumatları yayım prosesindən əvvəl baxış və təsdiq üçün hazırlanır. Yekun çıxış məlumatları DSK-nın sədri tərəfindən təsdiq edilir.

6.5.3 Təhlil edilmiş çıxış nəticələrinin arxivləşdirilməsi. Bu subaltprosesdə təhlil edilmiş bütün çıxış məlumatları və müvafiq sənədlər arxivləşdirilir.

Məlumatların yayılması

Bu mərhələdə istifadəçilərin girişi üçün statistik məhsulların buraxılışı təşkil edilir. Bura müxtəlif növ kanallardan istifadə edərək bir çox statik və dinamik məhsulların toplanması və buraxılışı ilə bağlı fəaliyyət daxildir. Bu fəaliyyət istifadəçilər tərəfindən statistika orqanının buraxılışlarına, statistik məhsullara girişi və onlardan istifadəni təmin edir.

Müntəzəm istehsal olunan statistik məhsullar üçün bu mərhələ hər iterasiyada icra edilir. Mərhələ bir-birini soldan sağa izləyən beş altprosesdən və subaltproseslərdən ibarətdir. Bu altproseslərin icrası paralel ola bilər, həmçinin iterativ (təkrarlanan) olmaları da mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

7.1 Çıxış məlumatları sisteminin yeniləşdirilməsi. Üç subaltprosesdən ibarət bu altprosesə hazır məlumatların və metaməlumatların yayılması məqsədi ilə saxlanan sistemlərin aktuallaşdırılması, o cümlədən:

- məlumatlar və metaməlumatlar üzrə hazır məhsulların məlumat bazasına yerləşdirilməsi üçün hazırlıq vəziyyətinə gətirilərək formatlaşdırılması;
- məlumatlar və metaməlumatlar üzrə hazır məhsulların məlumat bazasına yüklənməsi;
- məlumatların müvafiq metaməlumatlarla əlaqəsinin təmin edilməsi daxil edilir.

Qeyd: formatlaşdırmanı, yükləməni və metaməlumatlarla əlaqələndirməni əsasən ilkin mərhələlərdə icra etmək daha yaxşıdır, lakin bu altprosesə bütün lazımi metaməlumatların yerində olmasının və yayılmağa hazır olmasının yekun yoxlanılması da daxil edilir.

7.1.1 Məlumatların və metaməlumatların məlumat bazasına yüklənməsinə hazırlıq işlərinin görülməsi. Bu subaltprosesdə çıxış məlumat bazasına yüklənməsi üçün təsdiq edilmiş yekun məlumatların və metaməlumatların hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur. Bu, məlumatların rəsmi yayımdan öncə İT üzrə struktur bölmə tərəfindən serverdə saxlanıldığı aralıq mühitə ola bilər. Bu, həmçinin sahə struktur bölmələr tərəfindən buraxılış (yayım) təqviminə uyğun olaraq birbaşa yayım üçün məlumat bazasına daxil edilməyə (yüklənməyə) hazır cədvəllərdən və fayllardan ibarət strukturlaşdırılmış məlumat bazası da ola bilər.

7.1.2 Məlumatların və metaməlumatların məlumat bazasına yüklənməsi. Bu subaltprosesdə yekun statistik məhsulların (cədvəl üzrə göstəricilər və s.) və onlarla əlaqəli metaməlumatlara dair faylların internet vasitəsilə onlayn yayımı məqsədilə İT üzrə struktur bölmə tərəfindən məlumat bazasına yüklənməsi nəzərdə tutulmuşdur.

7.1.3 Məlumatların müvafiq metaməlumatlarla əlaqəsinin təmin edilməsi. Bu subaltprosesdə yekun məlumatlar ilə müvafiq metaməlumat fayllarının əlaqəsi təmin edilir. Fayllar arasında əlaqənin təmin edilməsi İT üzrə struktur bölmənin təlimatlarına uyğun həyata keçirilir.

7.2 Yayım məhsullarının istehsalı. Beş subaltprosesi əhatə edən bu altprosesdə istehlakçıların ehtiyaclarının ödənilməsi məqsədi ilə statistik məhsullar, 2.1-ci altprosesdə layihələndirildiyi kimi istehsal edilir. Onlara çap nəşrləri, press-revizlər və veb-səhifələr aid ola bilər. Məhsullar müxtəlif formada ola bilər: interaktiv qrafiklər, cədvəllər, ictimaiyyətin istifadə etdiyi mikroməlumat dəstləri və yüklənməsi mümkün olan fayllar.

Tipik addımlar bunlardır:

- məhsulun komponentlərinin hazırlanması (izahedici mətn, cədvəllər, qrafiklər, keyfiyyət məruzələri və s.);
- komponentlərin məhsula birləşdirilməsi;
- məhsulların redaktə edilməsi və onların nəşr üzrə standartlara uyğunluğunun yoxlanılması.

7.2.1 Yayım məhsullarının hazırlanması. Bu subaltproses, əsasən məhsulun komponentlərinin hazırlanmasına və onların yekunda integrə edilərək yayım üçün istehsalına istiqamətlənmişdir.

7.2.2 Press-relizlərin və təhlili məruzələrin hazırlanması. Bu subaltprosesdə dövlət idarəetmə orqanları üçün press-relizlərin və təhlili məruzələrin hazırlanması nəzərdə tutulur. Bu məhsulların hazırlanması, yayımlanması və yayım kanalları vasitəsi ilə istifadəçilərə (kütləvi informasiya vasitələri və dövlət orqanları) çatdırılması üçün standart bir prosesdir.

7.2.3 İstehsal edilmiş yayım məhsullarının redaktə və tərcüməsi. Bu subaltproses DSK-nın daxili yayım siyasətinə uyğun olaraq, istehsal edilmiş yayım məhsullarının məzmununun (mətninin) redaktəsi işinə yönəldilmişdir. Bu subaltproses, həmçinin yayım məhsullarının ingilis dilinə tərcümə edilməsini əhatə edir. Bəzi hallarda digər dillərə də tərcümə tələb oluna bilər.

7.2.4 İstehsal edilmiş yayım məhsullarının buraxılış üçün təsdiqi. Bu subaltprosesdə buraxılış üçün istehsal edilmiş yayım məhsullarının DSK-nın müvafiq orqanı (kollegiya) və sədri tərəfindən baxışı və təsdiqi öz əksini tapır.

7.2.5 Məcmuə və digər nəşrlərin istehsalı. Bu subaltprosesdə statistik məhsulların fiziki nüsxələrinin istehsalı - nəşrlərin, bülletenlərin və digər materialların çap edilməsi nəzərdə tutulur.

7.3 Yayım məhsullarının buraxılışının idarə edilməsi. Bu altprosesdə buraxılış vaxtının təyin edilməsi də daxil olmaqla buraxılış üçün bütün lazımi elementlərin mövcudluğu təmin edilir. Altproses mətbuat işçiləri və məmurlar kimi spesifik istehlakçılar üçün brifinqləri və hər hansı nəşrqabağı qadağalar haqqında razılaşmaları əhatə edir. Həmçinin məhsulların abunəçilərə təqdim edilməsi və tədqiqatçılar kimi səlahiyyətli istifadəçi qruplarının məxfi məlumatlara girişinin idarə edilməsi həyata keçirilir. Bəzən təşkilat, xəta aşkarlandıqda, məhsulları geri götürə bilər. Bu da bu altprosesdə nəzərdə tutulmuşdur. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

7.3.1 Yayım məhsullarının buraxılışının idarə edilməsi. Bu subaltprosesdə real olaraq buraxılışlar və yayım məhsulları idarə edilir. Bu daxili qaydalara və məlumatların buraxılış təqviminə əsaslanır. Bura çap edilmiş nəşr məhsullarının nüsxələrinin yayılması və dövlət orqanları üçün təhlillərin göndərilməsi prosedurları daxildir. Bu subaltprosesə məlumatların onlayn yayımı, onlar barədə (internet, kitabxana və s.) istifadəçilərin xəbərdar edilməsi və məlumatların əlçatanlığı daxildir.

7.3.2 Yayım məhsullarının arxivləşdirilməsi. Bu subaltprosesdə istehsal edilmiş və yayımlanmış məhsulların arxivləşdirilməsi həyata keçirilir. O press-relizlərin, hesabatların və statistik məhsulların buraxılışını dəstəkləyən digər məlumatların arxivləşdirilməsini özündə ehtiva edir.

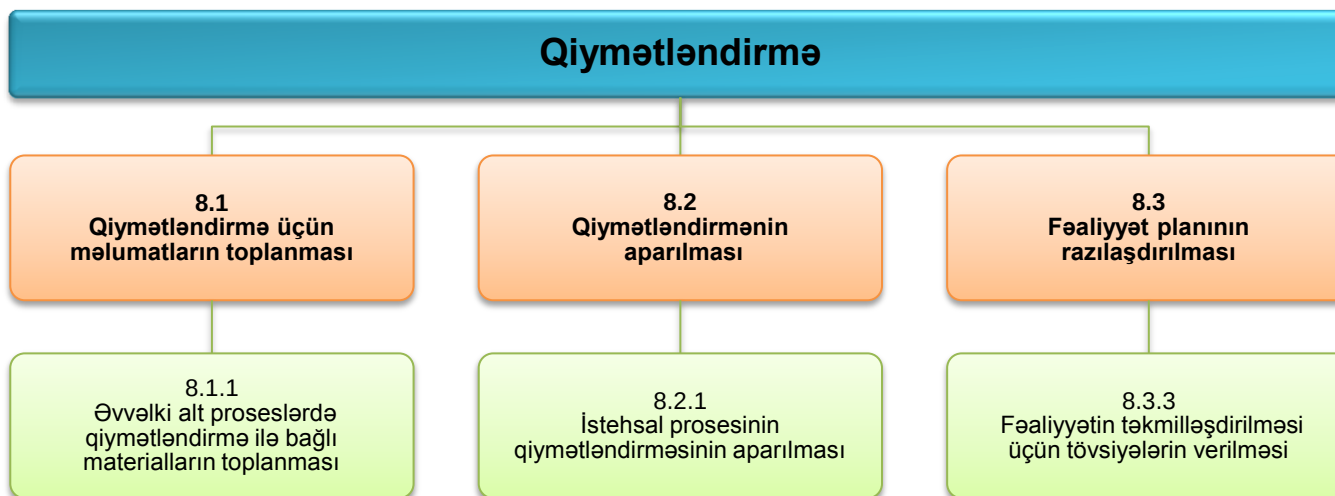
7.4 Yayım məhsullarının təşviqi. Bu altproses spesifik statistik biznes-prosesdə istehsal edilən statistik məhsulların aktiv təşviqini əhatə edir. Belə olan halda məhsullar daha geniş auditoriyaya çatır. O, istifadəçilərlə qarşılıqlı əlaqələrin idarəetmə vasitələrinin istifadəsini ehtiva edir. Bu vasitələr məhsulların potensial istifadəçilərini daha yaxşı tapmağa imkan verir. Bu altprosesə, həmçinin statistik informasiyanın istifadəçilərə ötürülməsi prosesinin yüngülləşdirilməsi üçün veb-səhifələrdən, viki, bloqlar kimi vasitələrdən istifadə daxil edilir. Altproses iki subaltprosesi əhatə edir:

7.4.1 Yayım məhsulunun istifadəsinin qiymətləndirilməsi. Bu subaltprosesdə istifadənin və istifadəçi məmnunluğunun qiymətləndirilməsi həyata keçirilir. Bura, eləcə də istifadəçi rəylərin sistematik toplanışı və onların təhlili aiddir. İstifadəçilərlə əks-əlaqə və istifadəçi məmnunluğunun təhlili 8.2.1-ci subaltprosesdəki istehsal prosesinin ümumi qiymətləndirilməsi və istehsalın sonrakı iterasiyasında 1.1.4-cü subaltproses üçün mühüm önəm daşıyır.

7.4.2 Yayım məhsullarının müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə təşviqi. Bu subaltprosesə 1.1.4-cü subaltprosesdə müəyyən edilmiş ehtiyaclarla əsaslanan təşviqat və ya istifadəçi məmnunluğunun təhlili və veb-səhifə vasitəsi ilə məlumatlardan istifadə daxildir. Bura, həmçinin təşkil edilən spesifik tədbirlər də (mətbuat konfransları, xüsusi mövzulu seminarlar, müxtəlif istifadəçi quruplarına göndərilən təşviqat materialları, “facebook” vasitəsilə sosial mediada təbliğat və s.) aid edilir. Bəzi hallarda statistik məhsulların təşviqi statistik məlumatların istifadəsi və digər əlaqəli mövzularla bağlı milli və ya beynəlxalq tədbirlərdə (seminarlar, işçi görüşlər) iştirak etməklə də həyata keçirilir.

7.5 İstifadəçi sorğularının idarə edilməsi. Bu altprosesdə istifadəçilərin sorğularının və mikroməlumatlara giriş kimi xidmətlərə tələblərin qeydiyyatı alınması, cavabların isə müəyyən edilmiş müddətlərdə verilməsi təmin edilir. Bu sorğulara və tələblərə müntəzəm baxılmalıdır, nəticələri isə ümumi keyfiyyətin idarə edilməsi prosesi üçün giriş məlumatları hesab edilir və bu yeni və ya dəyişilən tələbatlara işarə ola bilər. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

7.5.1 İstifadəçi sorğularının qeydiyyatı və cavablandırılması. Bu subaltproses istifadəçi sorğularının baxılmasına və cavablandırılmasına yönəlmişdir. O lazım olan məlumatların hansı qaydada əldə edilməsinə dair məsləhətləşmələri də əhatə edir.

Bu mərhələdə statistik biznes-prosesin konkret reallaşdırılmasının qiymətləndirilməsi idarə edilir. Məntiqi olaraq, bu mərhələ prosesin konkret reallaşdırılmasının sonunda icra olunur, lakin bu prosesin reallaşdırılması müxtəlif mərhələlərdə toplanmış materiallara əsaslanır. Bura statistik biznes-prosesin müəyyən mərhələsinin uğurunun müxtəlif keyfiyyət və kəmiyyət giriş məlumatları əsasında aparılan qiymətləndirilməsi və potensial yaxşılaşdırmanın müəyyən edilməsi və ardıcılığının təyin edilməsi daxildir. Müntəzəm istehsal edilən statistik məhsulun qiymətləndirilməsi gələcək iterasiyaların məqsədəuyğunluğunu və hər hansı yaxşılaşdırmalara ehtiyacın müəyyən edilməsi ilə hər iterasiyada həyata keçirilməlidir. Lakin bəzi hallarda, xüsusən müntəzəm və yaxşı qaydaya salınmış statistik biznes-proseslərdə qiymətləndirmə hər iterasiyada həyata keçirilməyə bilər. Belə hallarda bu mərhələ növbəti iterasiyanın “Tələbatların müəyyənləşdirilməsi” mərhələsindən və ya hər hansı sonrakı mərhələdən (çox vaxt “Məlumatların toplanması” mərhələsindən) başlanması haqqında qərarın qəbul edilməsinə yönəldilir.

Bu mərhələ üç altprosesdən və subaltproseslərdən ibarətdir. Altproseslər bir-birini soldan sağa izləyirlər, bununla yanaşı onların icrası paralel ola bilər, həmçinin iterativ (təkrarlanan) olmaları da mümkündür. Altproseslər və subaltproseslər bunlardır:

8.1. Qiymətləndirmə üçün məlumatların toplanması. Qiymətləndirmə üçün materiallar hər hansı başqa mərhələdə və ya altprosesdə istehsal edilə bilər. Onlar, istifadəçilərin əks-əlaqəsi, metaməlumatların işlənməsi, prosesin qeydə alınmış parametrlərinin sistemi və işçi heyətin təklifləri də daxil olmaqla müxtəlif formada ola bilər. Növbəti iterasiyanın qiymətləndirilməsi üçün material ötən iterasiyada nəzərdə tutulan tədbirlər planının icrası haqqında hesabat da ola bilər. Bu altprosesdə bütün belə materiallar toplanır və qiymətləndirməni aparan şəxsə və ya qrupa verilir. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

8.1.1 Əvvəlki alt proseslərdə qiymətləndirmə ilə bağlı materialların toplanması. Bu subaltprosesdə əvvəlki proseslərdən lazım olan bütün materiallar toplanılır. Bu 3.6.2-ci subaltprosesdə işlənmiş növbəti iterasiyalar zamanı biznes-prosesin təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələrlə birgə qiymətləndirməyə dair hesabatları da əhatə edir. Proses çərçivəsində fəaliyyətə keyfiyyətə dair sənədlərin (keyfiyyət məruzələri, DESAP sorğu anketi, SBPÜM və digər daxili keyfiyyət sənədləri üzrə müqayisə cədvəli) işlənilərək yekunlaşdırılması daxildir.

8.2. Qiymətləndirmənin aparılması. Bu altprosesdə qiymətləndirmə üçün toplanmış məlumatlar təhlil edilir və onlar qiymətləndirmə hesabatına daxil edilir. Hesabatda statistik biznes-prosesin bu iterasiyasına məxsus keyfiyyətə dair hər hansı məsələlərə diqqət yetirilməlidir və münasib olduqda, dəyişikliklərin daxil edilməsi üzrə tövsiyələr verilməlidir. Bu tövsiyələr prosesin gələcək iterasiyalarında hər hansı mərhələnin və ya altprosesin dəyişikliklərinə aid ola bilər və ya bu prosesi təkrarlamamaq tövsiyə edilə bilər. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

8.2.1 İstehsal prosesinin qiymətləndirməsinin aparılması. Bu subaltprosesdə biznes-prosesin və onun ümumi keyfiyyətinin baxılaraq yekun qiymətləndirməsinin aparılması üçün 8.1.1-ci subaltprosesdən toplanmış bütün materiallar qiymətləndirmə orqanına (məsələn, daxili işçi qrup, kollegiya və ya metodoloji şura) təqdim edilir. Nəticədə qiymətləndirməyə dair hesabat qısamüddətli və ya uzunmüddətli konkret dəyişikliklərin labüdlüyünə dair bəyanatın işlənilməsi ilə hazırlanır. Biznes-prosesdə dəyişikliklərin edilməsi vacib olduğu təqdirdə, əsaslandırılmış tövsiyələrin siyahısı işlənir.

8.3. Fəaliyyət planının razılaşdırılması. Bu altprosesdə qiymətləndirmənin aparılmasına dair hesabat əsasən fəaliyyət planının formalaşdırılması və razılaşdırılması məqsədi ilə səlahiyyətli olan səviyyələrdə formalaşan bütün lazımi qərarlar birləşdirilir. Altprosesdə

həmçinin bu fəaliyyətlərin səmərəliliyinin monitoring mexanizminin müəyyənləşdirilməsini daxil etməklə prosesin gələcək iterasiyalarının qiymətləndirilməsi üçün material verilə bilər. Altproses bir subaltprosesi əhatə edir:

8.3.1 Fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün tövsiyələrin verilməsi. Bu subaltproses təkmilləşdirilmə üzrə fəaliyyət planının işlənməsini nəzərdə tutur. 8.2.1-ci subaltproses üzrə istehsal prosesinin qiymətləndirilməsində öz əksini tapmış tövsiyələr fəaliyyət planında nəzərə alınır. İstehsal prosesinin növbəti iterasiyası zamanı "Layihələndirmə" mərhələsi üçün bu önəmli bir giriş məlumatı sayılır. O, eləcə də gələcəkdə institusional səviyyədə təklif olunan (və qurulmuş) monitoring mexanizmi vasitəsilə tövsiyələrin icrasına nəzarət məqsədilə atılan addımları və ya tədbirləri əhatə edir.

Akronimlər

BMT AİK	-	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Avropa İqtisadi Komissiyası
İƏİT	-	İqtisad Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı
Avrostat	-	Avropa Birliyi Statistika Bürosu
SBPÜM	-	Statistik Biznes-Prosesin Ümumi Modeli
DSK	-	Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi
YSO	-	Yerli statistika orqanları
İT	-	İnformasiya texnologiyaları
DESAP	-	Özünüqiymətləndirmə Proqramının İnkişafı
PAPI	-	Kağız üzərində anket (kağız üzərində şəxsi intervü)
CAPI	-	Elektron anket (kompüter dəstəkli şəxsi intervü)
CATI	-	Elektron anket (kompüter dəstəkli telefonla intervü)

Mündəricat

Giriş.....	3
Modelin milli versiyasının strukturu.....	4
Modelin təsviri	6
Tələbatların müəyyənləşdirilməsi.....	7
Layihələndirmə.....	13
İstehsal sisteminin yaradılması.....	18
Məlumatların toplanması.....	24
Məlumatların işlənməsi.....	29
Məlumatların təhlili.....	34
Məlumatların yayılması.....	38
Qiymətləndirmə.....	42
Akronimlər.....	44